

Maribor, dne 15. januarja 1901.

POPOTNIK.

Pedagoški in znanstven list.

Ureja
ravnatelj M. J. Nerat.

Letnik XXII.

Št. 1.

Vsebina:

1. D. Martinov: Na meji dveh stoletij	1
2. Ljudevit Stiasny: Šolska izložba na svetovni razstavi v Parizu l. 1900	10
3. Dr. Jos. Tominšek: Izgovarjanje števil	18
4. O. Fiedler: Učiteljsko stališče napram strokovni vedi	19
5. F. D.: Razgled po prirodi	21
6. Iv. Šega: Pedagoški utrinki (VII.—IX)	25
7. Književno poročilo	28
8. Razgled. Ali je Levčev „Pravopis“ že obvezen? — Šola za služabnice	33

Last in založba

„Zaveze avstr. jugoslovanskih učiteljskih društev“.

Na meji dveh stoletij.

Po češkem izvirniku¹ priredil D. Martinov.

Vsi ljudje so radovedni; nekateri v malenkostih, drugi v važnih stvareh. Veda ni vznikla samo iz gmotnih potreb, ampak tudi iz zvedavosti. Hrepenenje zvedeti, jeli so na Marsu stvari, ni gmotna naša potreba, ampak je samo zvedavost.

Na časovni meji smo. Naravno je, da tu obstojimo; a predno stopimo naprej v novo časovno državo, pomislimo in uvažujemo, kaj nas tam pričakuje: radovedni smo, kaj nam prinese novo stoletje.

To se da v splošnosti uganiti. Tok časa je trajen; nima posebnih oddelkov; te smo si napravili sami za svoje potrebe. Čas nam ne prinaša ničesar. Vse, kar se godi v ljudstvu, se godi po logiki dogodkov. V dejstvih leži povzročilna sila; nikdar se ne dogajajo brez nasledkov. A kdor pozna zvezo dogodkov, kdor jih ume ocenjevati po njih povzročilni strani in ima takisto dostaten fond znanja o minolih dejstvih, more mnogo bodočega videti že naprej, more soditi do gotove mere pravilno o bodoči izpremenci stvari. Ti razsodki se seveda ne morejo tikati posameznih dogodkov, a v kolikor gre za splošne smeri, ni da bi morali biti krivi. Treba je poznati delovanje vladajočih idej in možno je soditi z največjo gotovostjo, kako se razvijejo dogodki v celoti in občnih potezah v bližnji bodočnosti.

* * *

Devetnajsto stoletje se odlikuje po razvoju ljudskega stremljenja za splošno narodno prosveto bolj od vseh ostalih. Nikdar se ni toliko delalo, nikdar s tako gorečim napetjem sil hrepelo po napredku, zlasti na polju intelektualne in materialne kulture, ko se je godilo to v stoletju, ki je ravno leglo v časovni grob. Poznavanje prirode in vseh njenih sil se je dvignilo iznagla do nebeske višine a s poznavanjem prirodnih sil in njih lastnosti je stopala roko v roki tehnika.

Ta dejstva so povzročila docela novo življenje, zimnično delavnost v vseh zadevah in veliko gonjo po uspehu. Tudi se je pomnožila ljudska delavnost z doslej neznanimi predmeti, a tako je pridobila človeška činiteljnost

¹ „Na rozhraní dvou věků, spísal Jan Mrazík in priobčil v „Pædagogických rozhledech“ št. 4. I. 1901.

nova in nova tla. Naše življenje ni tako enostavno, kakor je bilo pred novodobnim razvojem prirodnih ved in iz tega izvirajočim tehnološkim razvojem. Dozdeva se nam celo, da je naše življenje preobtežno s prevelikim številom dejavnosti v takšni meri, da se nam je bati za naše telesno in duševno zdravje. Kakor so se pomnožili potje in ceste zemeljski in morski, kakor so se položili tiri v najrazličnejših smeréh, po katerih se omogočuje v primerno kratki dobi neobičajno čili stik ljudi v najoddaljenejših krajinah in izmenja blaga in tovorov vsega sveta v ves svet; ravnotako in v isti meri so se razcepile struje ljudske dejavnosti in z enako hitrostjo se vrši vse, s čimer se bavimo. A skoro vse to se vrši za vnanji uspeh, za gmotni dobiček in v zadoščenje neizmerni čistihlepnosti. Sami s seboj se bavimo le v toliko, v kolikor gre za naš lastni prospeh. Vse ostalo naše notranje se pušča v nemar, vse preraznovrstne strune našega duševnega življenja, naše notranjosti ležijo mirno brez dotika; stalno igra se samo na tisto najmočnejšo struno, na tisto, ki nam najbolj pripominja naš jaz, naš vnanji uspeh, naš prospeh. To so silno šumni glasji, a kazijo naš okus, tako da pozabljamo, da je vložena fakultativno v našem duhu prebogata zmes najrazličnejših zvokov, iz katerih bi se dala pričariti najbolj ljubezniva harmonija duševnega življenja v vseh njegovih delih.

Izkoriščati, kazati osebno moč, je geslo dne. Veda, nekdanj vzvišena nad vse kramarske namene, mora služiti danes večinoma malo idealnim željam. Smo dovolj zvedavi, gonimo se v premem naskoku na vedo, da bi nam razkazovala tajne sile prirode, toda to hrepenenje ne izvira vselej iz čistega studenca nesebičnosti, iz čistega znanstvenega navdušenja, ampak čisto iz precej materialnih oziror. Seveda se ne da to trditi o vseh učenjakih, toda gotovo je, da že preživijo pri njih dverih lakomne duše, ki se polasté znanstvenih uspehov, da bi kovalé iz njih orožja, s čijih pomočjo uničujejo slabšega, a svojo moč še povečajo.

Neznanski razvoj vede, zlasti prirodnih ved, in občudovanja vredni razvoj tehnike sta naravno izzvala velik napredek in silen trud na polju materialne kulture; vsi živnostenski predmeti so izpremenili svojo obliko, kakor da se jih je kdo doteknil s čarovno šibico. Primitivni, nekdanj še vedno na prirodnega človeka spominjajoči način izdelovanja v različnih panogah živnostenskih se je popolnil, kaj pravimo — izpremenil se je pravzaprav tako, da ga ni več spoznati. Obrt cvete na vseh poljih, podpira jo svetovna trgovina, ki je omogočena po prometnih sredstvih, o katerih se v početku tega stoletja živečim ljudem niti sanjati ni moglo.

Naravno je in ne da se oporekati dejstvu, da naziramo to razpetost materialne kulture skozi olupševalna stekla. Takisto je lahko dokazati mnogo dobrih lastnosti in hvalevrednih strani teh nasledkov. Gotovo je, da je olupšano materialno stališče stotisočem. Cele krajine, kjer se je poprej životarilo v gmotni bedi, so postale zaželeni eldorado raznih marljivih ljudi in ljudskih izsesalcev.

Zmerno bogastvo krajine so najlepša tla za pravno prebivalstvo. Žal, ljudski značaj je precej lakomen; ne zadostuje nam dostatek, imeti hočemo še preostatek, bogastvo si želimo in moč. Kaj čuda, da je rastoče bogastvo za nekaterne samo dražilo in netilo hrepenenja po večjem in večjem bogastvu in moči, za druge pa budilo zavisti, iz česar potem nastajajo socialni konflikti.

A še na drugo stran smo dolžni tu opozarjati. Imovitost je seveda pogoj blaginje — a ta povzročuje zopet mnoge druge dobre strani, katere nam je na vsak način pripoznati kot prospešni napredek. A to je boljša stran imovitosti. Toda vsaka stran, ki ima prednosti, ima tudi hibe. Vsa materialna kultura hoče pomnožiti bogastvo, povišati blaginjo do največje mere, a tako ob enem izposlovati človeku udobnost. Da je z bogastvom spojeno v največjih slučajih i hrepenenje po užitkih, gojenje različnih smiselnosti, je obče znano. Od tu imamo le še korak do resnično nemoralnega življenja, da, silno moramo paziti, da bogatini ne postanemo užitkarji v nelepem smislu te besede in ne zapademo v nenravno življenje, kajti od bogastva k sladkostrastju in dalje k nenravnosti drži cesta po strmini nizdol. Sploh pa nima mnogo vzroka se radovati, kdor se le malo ozre po sedanjem stanju pravno v ljudstvu; naopak so opravičene mnoge trpke tožbe.

Naša doba duši in gnjeti pri svoji gonji za uspehom v človeku njegovo boljše jedro, zbrisuje z njega one plemenitejše poteze, po katerih je podoben svojemu najdobrotljivejšemu Stvarniku, a daja vsled tega vznikat tistim potezam, ki kažejo na skupne lastnosti, ki jih imamo z nižjimi stvori. To, kar moramo smatrati kot najlepši cvet na drevesu ljudstva — etički idealizem — vidimo nevarno veneti in razvijati se samo še na slabi vejici in v zanemarjenem človeškem sloju. Zato pa cvete tem bujnejše egoizem, in brezčutnost se širi in krepi.

To je naravni pojav. Uspeh se more doseči, ako se ne oziramo na slepi slučaj in slepo srečo, po bistrem, naobraženem in izvežbanem razumu. Zato se torej skrbi najbolj v naši dobi, da bi se kultiviral samo razum, a njemu se tudi ljudstvo sedaj popolnoma podvrgava. Razum je absolutni gospodar in vladar, v kolikor se tiče izjavljanja naše osebnosti. Čutu se podeli le tedaj beseda, ko je razum spoznal v nečem prospeh našega „jaz“; napram tujemu prospehu se naš čut upre in prelevi v zavist; vsled neuspeha drugih se oglašča v nas radost. Sočutje, ta socialni živelj v našem duhu, je tako oslabil pod vlado razuma, da se niti ne osmeli oglasiti se. Na ta način ne služi to, kar je v nas vloženo, v to, da bi se dokumentirala vzvišenost človeka nad ostalim stvarstvom ne samo z ozirom na razum, ampak tudi z ozirom na plemenitost in vznesenost duše, ne služi temu vznesenemu namenu, ampak neti bolj strasti in krute sebične nagone. Naše čuvstvo ne napreduje v tej smeri, da bi iskali sami svojo srečo v osrečevanju

drugih, da bi oplemenitili svojo dušo in ne hrepeneli samo po harmonijski krasoti stvarov, tonov, barv, ampak tudi besed, misli in dejanj ter se radovali v njih; naše čuvstvo ne napreduje v tej smeri, da bi se v naši duši razvil in izrazil ideal človeka s svetovnim nazorom, ki odgovarja našemu dostojnemu stališču v prirodi, ideal v sebi popolnega človeka, v privzetih ukrepih zmernega, po značaju vselej gotovega, določenega in trdnega, v zahtevah skromnega in v silah se nerazcepljujočega, ampak neprenehoma udanega enemu velikemu in plemenitemu cilju. Nasprotno vidimo povsod okoli sebe primere, ki nas učijo rabiti naše čute kot reflektore, kateri vedno le ožarjajo naš lastni uspeh, naše gmotno dobro.

A volja naša je v soglasju s to smerjo čuvstva enostranska, obrnjena na uveljavljanje osebnih prosepov, sicer pa slaba, v sebi razcepljena, ne velika, spreminjajoča se, napram zgoraj do suženjskega poniževanja samega sebe udana, napram spodaj pa brezobzirna, brutalna, vsužnjevalna.

Novodobna kultura ima nadalje še druge uvaževanja vredne lastnosti in nasledke. Omenili smo že, da je naše življenje že prenapolnjeno nagle dejavnosti, tako da nam vzbuja ta zadeva strah za naše telesno in duševno zdravje. In res je ta strah še preveč opravičen. Uvažujmo, da privlači velika obrtnost, ki se širi vsak dan, k sebi veliko število ljudi in se tako tvorijo velika središča obrti, kamur silijo v nezmerno velikem številu ljudje z dežele. Ne nameravamo slikati vsestranskih nasledkov teh pojavov, ampak opozorimo samo na nekatere stvari.

Prvi nasledek je nagrmačenje pauperizma z vsemi njegovimi slabimi nasledki za nravnost. Osameli siromak prenaša svojo bedo, v kateri se je narodil, še dosti mirno, a živi kar najskromneje; toda siromak, v znatnem številu na enem mestu znatno natlačen, je nravnosti silno nevaren živelj. Toda še več, obrtno delo samo, stanovanja vseh teh siromakov, zdravstvene razmere velikih mest in končno način delavskega življenja so gubitelji telesnega človeškega zdravja. Že sedaj, ko velika obrt v nas še vendar ni tako stara, je dognano, da je v obrtnih središčih velik odstotek ljudi telesno degeneriranih, silno slabega zdravja. Kako pojde v tej zadevi dalje? se vprašamo s strahom.

In tem vsem zlim nasledkom, ki izhajajo iz novodobne kulture, še ni prišel konec. Po našem mnenju grozi i razumovi sili v delavski generaciji obrtnih središč resna nevarnost. Naj si to kdorkoli izgovarja in sofistikuje kolikor hoče, gotovo je, ta razdelba dela, ta drugače znameniti činitelj napredka, se preobrača sedaj v protikulturnega činitelja, ker je protiintelektualen. Razdelba dela v obrtnih zavodih meji na skrajnosti — do kakšnih skrajnosti, je dovolj znano. Delo samoobsebi je v tovarnah pri večini delavstva mehaniško in ne zahteva razumne dejavnosti, in v kolikor bi je vendar zahtevalo, je to enostranska dejavnost vedno ista, vedno enakomerno se

ponavljajoča. Do skrajne možnosti razvita razdelba dela in ž njo spojena bodisi nikakršna ali le malenkostna in enostranska duševna dejavnost — običajno mehaniška pazljivost — ne more dejstvovati dovoljno na razvoj duševnih zmožnosti, celo naopak more dejstvovati v njih prenehanje. Kakšen čudež bi to bil, ako bi daljnja generacija tovarnega delavstva v naslednjih dednosti vedno bolj in bolj slabela na razumu in degenerirala v tej zadevi? Saj se nam že danes dozdeva, da javljajo otroci tovarniških delavcev resnično slabši intelekt, slabšo dovzetnost. Ni mogoče tega z vso gotovostjo trditi, a učiteljstva takšnih obrtnih središč silno tožijo ne samo radi slabega zadržanja učencev, ampak tudi radi njih slabe privzetnosti. Ni se sicer nikdar dognalo, da bi res bila privzetnost delavskih strok, čijih starši delajo od mladih nog v tovarnah, razmeroma manjša nego pri drugih otrokih, toda razumljiv in resnici podoben bi bil takšen prijav vsekako. Uvaževati moramo, da navzlic današnjim izboljšanim metodam in bolj pedagoškemu postopanju učiteljstva v nekaterih predmetih učenje v naših šolah znatno peša, ako zahteva snov le malo premišljevanja, ali vsaj pozornosti.

Naša naloga danes ni nadaljevati in dalje odkrivati uvaževanja vredne pojave naše dobe, ki vznikajo iz novodobne materialne in intelektualne kulture. To bi zahtevalo mnogo več prostora, nego moremo tu dovoliti njih popisu. Mogli smo se tu dotekniti le nekaterih važnejših stvari.

Iz tega pa, kar smo tukaj naveli, nikdo ne sodi, da bi ne videli na naši dobi in nje kulture nikakršnih krasnih barv in videli le same črne sence, sama strašila in samo zlo. Tako enostransko pesimistiško ne sodimo. Trdno smo prepričani, da je prinesla nova doba in nje prosveta ljudstvu neizmerne, neoceniteljne darove, kakšnih nemara doslej še ni darovala ljudstvom nobena druga doba. Novodobna kultura nam je odprla v resnici bajne zaklade, iz kojih moremo črpati do konca časov, ako bodemo pametno gospodarili, da, pokazala nam sile večnožive prirode, večnoradodarne in nas naučila jih uživati v našo udobnost, v naš prospeh, v naše obogatenje in pomnoževanje naše lastne moči, sile in vsekakršnega dobra. Poleg teh bolj materialnih darov, ki so bili ljudstvu potrebni, se je odprl razumu široširni obzor po vsemiru, a pestovanje razumnosti ali razumna naobrazba se je razširila do najnižih ljudskih slojev. Po naobrazbi pa, koja prejemajo narodi, se vzbujajo njih zavest, njih spoznavanje, da imajo pravico do dostojnega ljudskega življenja; narod pa stremi po teh pravicah in si je marsikatero tudi že izvojeval. Novodobna kultura je postala za ljudstvo dobrodejstvo, čigar bi se ne hotel odreči nihče izmed nas; to je napredek v vsakem oziru, napredek zaželen in pozdravljen. Gotovo so že bolj poklicana peresa ocenila to dobrodejstvo, katero je nujala in nujna kultura, ki se je v ravno minolem stoletju popela tako visoko.

Zakaj smo torej pričeli s pesimistiškim tonom to samo kratko uvaževanje? Zakaj smo podelili prednost temni polovici, ako imamo razloge se radovati, da nam je dodeljeno živeti v dobi, v kateri je slavil ljudski duh — prav-

zaprav ljudski razum — najslavnejše triumpfe in v kateri se je ljudstvo obdario s tako cenjenimi darovi in se dvignilo i v svojih najnižih slojih?

Priznavamo, da tega nismo storili brez razlogov. Najpreje nam je znano, da je navdušenih hvalilcev, da celo himnistov na našo dobo, nje kulturo, nje intelektualne in materialne uspehe, mnogovečje število nego tistih, ki pokazujejo docela objektivno na svetlobo in senco, ali ki se izjavljajo skeptiško, videč več sence nego svetlobe, več temnih lis nego bleska na naši prosveti, kojo smo dosegli v minolem 19. stoletju.

Druga in glavna pričina se krije z našo dolžnostjo kot učiteljev vzgojevalcev. Kakor mora biti pedagog vselej objektivni v svojem delovanju, tako mora shvatati tudi pozorno stanje in okolnosti, v katerih mu je delovati. Ako bi pedagogika uvaževala samo eno stran tega stanja in svoje zaključke črpala samo iz nje, si torej stavljala neposredne smotre in rabila pedagogiška sredstva, kakršna bi se nudila ravno samo po tej strani danih razmer in okolnosti, tedaj bi prispela kmalu na razpotje in ako bi ne dosegla ravno nasprotno, kar želi doseči, uspehov bi gotovo ne dosegla. Na pedagogiko vplivajo bolj senčne strani razmer nego svetle strani. Te morejo samo vzbujati, osveževati, v nadi ukrepljati, a nasprotno senčne strani razmer razkazujejo, kakšne najbližje smotre si moramo izbrati, kje se moramo truditi za popravo, kakšnih sredstev se moramo posluževati, izkratka, kakšne premembe ali reforme smo dolžni uvesti, da bi se odpravili javljajoči se nedostatki, ali da bi se grozeče zlo in nevarnost zavrnil.

To torej ni bilo samo enostransko, neobjektivno temno naziranje, kar nas je sililo pri opaževanju o skončanem veku opozoriti na sence naše kulture, ampak pedagoški oziri so to bili, bilo je to izpolnjevanje dolžnostnega glasu; to je dokaz, da nam ne zadoščajo samo pedagoška pravila, kakršna ustanovlja individualna pedagogika, ampak da gledamo globeje in širje okolo sebe, da nečemo vzgojevati samo posameznikov brez ozira na njegovo sredo, ampak da se zavedamo, da je najpreje potrebno poznati to sredo, od katere odvisijo vsi gojenci, da se ne morejo zanemarjati različne razmere, ki vladajo v družbi in posameznim članom družbe pritiskajo na duh svoj znak ter jih silijo stopati po potih, katere označujejo vladajoče ideje kakor v oziru na razum, tako z ozirom na pravnost.

Ako uvažujemo dosedanje pedagogiko s stališča hibe sedanje kulture, spoznamo lahko, da ravno slikane družbene hibe soglašajo z nedostatki dosedanje teorije. Pokazali smo, da vse sile posameznikov stremijo po dosegi gmotnih, vnanjih uspehov in vnanje moči. V to je potreba razuma, znanja, dovtipa, zvijače. Zakaj se torej čudimo, da se sedaj skrbi skoro najbolj in edino le za kult razuma! In tej zahtevi popolnoma odgovarjajoča pedagogika je zaslužila po vsej pravici nazivanje intelektualistiške pedagogike, kajti i ona se ozira zlasti in predvsem na razvoj razuma v gojencu. Pedagogika doslej sicer stoji na temelju, katerega

sta postavila Komensky in Pestalozzi, a oba pedagoga sta povdarjala, da se mora vzgojiti celi človek, s vsemi svojimi zmožnostmi, ki bi vsikdar izjavil svoje notranje življenje enakomerno. Toda za Pestalozzijem je prišel Herbart a ta je osnoval pedagogiko na temeljih svoje psihologije, ki je bila zgrajena na metafiziški spekulaciji. Ta psihologija je povišala predstave kot edino temeljno stanje duše, iz čijih vzajemnosti še le izbaja vse naše ostalo duševno življenje. Predstave so živelj razuma, a vsed tega tvori tudi razumnost v Herbartovi psihologiji najraznejši oddelek, najnaprednejši. Docela v soglasju stem psihološkim redom gre roko v roki njegova pedagogika. Tam se skrbi najbolj za pestovanje razuma, vsa delavnost je naperjena napram naobrazbenim vprašanjem; na uspehih pouka temelji po Herbartu i razvoj čuvstev, volje, нравna vzgoja. Tako se je uvedla v pedagogiko vzgojevalna naobrazba.

Še več veljave za uspeh pouka polagajo na vso vzgojo Herbartovi nasledniki v pedagogiki. Ti so preanalizirali poučni akt do najmanjših malenkosti, izumili nekoliko delov učnega akta, koncentrirali s silo vse učivo vzgojno. Po njih nauku je učiteljska oseba bolj stroj nego živa, vplivna osebnost in stlačena je v ozadje učiva, učbenih form in postopkov poučnega aleta.

Ta pedagogika je kakor vstarjena za šolske birokrate, za ljudi, ki nečejo vzbujati duha ampak hočejo krmiti gojenca le z mrtvimi črkami. Njim pomeni le učivo in zopet samo učivo vse, a učna forma ima nadomeščati učinek učiteljeve besede. Na kaj, v kakšno svrho se naj gojenci pripravljajo, tega se Herbartovci ne poprašujejo. Hočejo jih preleviti s pomočjo učiva v нравne značaje; o istinitem življenju, o družbi nečejo slišati ničesar; struktura in organizacija socijalne psihe in nje splošni in posebni pojavi jim ne delajo skrbi; s prirojenimi nagoni človeka kot družbinskega stvora ne računajo; drugega dela od intelektualnega, a to v danih formah in po danem postopku, ne pripoznavajo, oznanjujejo sicer samodelavnost, toda le v danih mejah, stvarnih in formalnih, razumovo samodelavnost, a nikakor etiško-socialnih činov. Toda dovolj tega. Ni naš namen še širje kritikovati to pedagogiko mrtvih form in samega intelekta. Dovolj, ako rečemo: dosedanja pedagogika je enostranska, nepopolna, nedostatna, ne zadoštuje nazorom o življenju posameznika kot člena družbene organizacije; je protisocijalna, ne usposoblja gojenca za njegove bodoče zadače in je protihigijeniška, ker zapira gojenca v tesno, nezdravo šolsko sobano in ga sili tamkaj brez kretanja telesa preživeti dolge ure.

* * *

Pred reformacijo moramo poznati hibe in nedostatke. Nečemo trditi, da je bilo nemara minulo stoletje sterilno za pedagogiko in šolstvo sploh. Naopak, radi priznavamo istino, da se je pedagogika silno razvila, da je celo

dosegla nekatere rafiniranosti. A v celoti se je njen razvoj pomikal v ravni črti v daljavo, zlasti v teorijah; vedno so se kovali samo nauki o vprašanjih individualistiškega poučevanja, pridobitve teoretiškega znanja, kulta razuma. Pouk se je sicerboljšal, popolnil po načinu in učnih sredstvih, učni material se je pomnožil z važnimi in potrebnimi predmeti, a šola ostaja vedno tista stara šola, v kateri so prisiljeni učenci do odrevenelosti vsega telesa sedeti, poslušati, na dana vprašanja odmerjeno odgovoriti; a ta vprašanja se tikajo večinoma suhoparnih stvari, malo razumljivih, z življenjem malo soglašajočih, ne nujajočih priložnosti, da bi pojavil učenec svojo individualiteto in mogel priti po njej do veljave.

XIX. stoletje pomeni velik napredek v zadevi ljudske naobrazbe, a to vsled tega, ker je bilo ljudstvo v tej zadevi grešno, popolnoma grešno zanemarjeno. Teorija pedagoška pa ni mnogo od časov Komenskega napredovala. Napredovala je le v toliko, v kolikor sta jo nemara prisilila psihologija in etika, da bi se izrazila natančneje in podrobneje. A ni mogoče zatajiti, da je dospela v nekaterih delih celo do neke rafiniranosti. V celoti pa ni prestopila tiru, ki ji ga je označil Komensky.

Šele poslednje desetletje je vzdramilo pedagoge, da je čas nazirati naobrazbo in vzgojo tudi raz drugo stališče, nego se je vršilo doslej. Novemu naziranju so pripravljali pot kritiki Herbartove psihološke in pedagoške sestave, ki so opozarjali na nepravilnosti njegovih nauk o vse-mogočnosti predstav in iz tega izvirajočih zaključkov na pedagogiko. Nadalje sta odprli socialno vprašanje in do cela nova veda sociologija novo obzorje vsekakršnim znanstvenim predmetom in tudi pedagogiki, da, tej je vrgla pred oči celo vrsto problemov. Konečno sili i življenje samo, ki je prišlo v docela drug tir in se ojačilo znotraj in zunaj ter se razraslo v neštevilne nove panoge, sili uprav neodeljivo pedagogiko, da bi zapustila svoja stara tla in tudi pogledala nekoliko na ta premenjeni božji svet ter se upravela nekoliko bolj moderno.

Hibe in nedostatki dosedanje vzgoje so se že pripoznale; nove zadače nastajajo torej za pedagogiko: rešiti mora nove probleme.

Prva naloga, na katero se mora ozreti, bode ta, da izbrede vzgoja iz svoje dosedanje intelektualistiške enostranosti. Vzgoja mora biti ne samo intelektualistiška, ampak mora biti tudi v polni meri estetiška in etičko-nabožna. Pedagogiki nadalje ne sme zadoščevati, da bi bila vzgoja samo individualistiška, ona mora biti individualno-socialna. V tem je obsežno mnogo, premnogo. To smo že označili v splošnih potezah v obravnavi individualne in socialne pedagogike. Tu so navedene zadače, katerih ne bodo mogli izpolnjevati posamezni pedagogi po stanu, ampak dolžna jo bode rešiti vsa narodna in državna družba. V obsegu socialne pedagogike leži tudi naloga, razširiti vzgojo med vse sloje in podaljšanje šolske dobe. Končno smo dolžni z ozirom na gojenca zahtevati,

da postane vzgoja tudi higijeniška, s čimer seveda ne menimo samo odpiranje oken, ampak se nalagajo obsežnejše zadače in zlasti poučevanje izven šolskih poslopij na mestih, kjer morejo učenci spoznati stvari najboljše po lastnem naziranju, in drugi problem telesnega, ali takozvanega ročnega dela.

To so površne poteze potrebne reforme uka in vzgoje, ako naj odgovarjata duhu časa in potrebam dobe. Površne te poteze ne moremo tu podrobneje načrtati, a nameravamo to storiti pri vsaki priložnosti.

Toda i napram učitelju-vzgojevalcu se moramo obrniti. Ali kdo meni, da bi mogel učitelj izpolnjevati svoje nove zadače na podlagi naobrazbe, kakršna se mu nudi danes, da bi bil zmožen le razumeti — ne pravim povoljno rešiti — vprašanja in rešeno izpolnjevati? Kdor bi resno menil, da bi mogla zadoščevati učitelju naobrazba, kakršno prejema sedaj, ta seveda ne ve, kaj je pouk, ne ve, kaj je vzgoja in nima pojma o dosegih in težavnosti problemov, katere novo nastajajoča doba zdaj naklada pedagogiki. Naglašamo z vsem povdarkom, ki temelji na polnem prepričanju, da za namen učitelja-vzgojevalca ne zadošča niti naobrazba povprečnega inteligenta, ki je dovršil svojo naobrazbo na visokih šolah, ampak da bode v ta namen potrebno v bodoče izbirati le najbolj inteligentne može, ki so visoko nad drugimi naobraženi, same izbrance naroda. Tu bi skoro soglašali z Nietzsche in rekli, da bode treba izpestovati za učiteljski stan nekakšno vrsto „nadjudi“.

In potem se seveda ne bode dogajalo, da bi bil prisiljen učitelj v šolskih, učnih in vzgojnih vprašanjih molčati in si moral nemara izprosjačiti mesta pri raznih krčmarjih, pekih, kupeih in krojačih itd. Učiteljstvo mora postati v šolskih in vzgojnih vprašanjih avtonomni stan; a to postane, kadar se izpolnijo oni pogoji, ki ga bodo za to opravičili.

Takšen je naš nazor o novem veku. To je naša perspektiva in obenem tudi oporoka našemu učiteljstvu. A i narodu slovenskemu¹ hoteli bi pokazati to perspektivo; hoteli bi ga prepričati, da mu sije bodočnost le v znamenju teh reform in rotimo ga, da bi ne slušal tistih, ki mu govore drugače. Više in više moramo speti; spodaj čaka poguba. **Torej vsi više, v imenu Gospoda ...!**

¹ V izvirniku „češkemu“.

Šolska izložba na svetovni razstavi v Parizu l. 1900.

Spisal Ljudevit Stiasny.

Svetovna razstava ob bregovih reke Seine — torej izvzemši ono v gozdu v Vincennes, je zavzemala velikanski prostor 108 ha in vendar ti je štrlel skoro pri vsakem koraku nasproti kak umotvor zidarstva ali tehnike. Ne zastoj so imenovali radi tega to razstavo apoteozo 19. stoletja, v katerem se je proslavljala iznajdljivost mogočnejše kakor v prejšnjih. Vso razstavo so razdelili na 18 skupin, a te zopet v 121 razredov. Šolstvu so odstopili prvo skupino ter jo nazvali: vzgoja in pouk. Razvrstili so jo v 6 razredov, od katerih je prvemu bilo odločeno: Vzgoja otrok, ljudska šola ter izobraževanje odraslih.

S tem razredom se nam je torej baviti.

Šolstvu so odkazali prostor v južnem delu razstavne palače na Champs de Mars. Ko pridem do te palače mimo Eiffelovega stolpa ter mimo mnogovrstnih večjih in manjših poslopij, katera so bila večidel le zasebna podjetja, podam se skozi druga vrata, kjer bi po dveh večjih načrtih razstave, ki sem jih imel v rokah, moral dobiti takoj šolsko izložbo. Ko pa vstopim ter hitim dalje mimo izložbe Belgije, pridem v izložbo biciklov, avtomobilov in raznih vozov. Začujen se oziram ter šele čez nekoliko časa iztaknem šolsko izložbo v I. nadstropju. Bože mi! v prvo nadstropje so te torej potisnili! Podam se tje gori, hodim od oddelka do oddelka, a šolska izložba francoskih ljudskih šol na tako impozantni svetovni razstavi se mi ni hotela kar nič dopasti. Spomnil sem se namreč šolske izložbe na vsrosijski razstavi v Nižnem Novgorodu, kjer je bilo ljudsko šolstvo ne samo razstavljeno v posebnih poslopijih in paviljonih, ampak kjer si dobil celo dvoje krasnih uzornih šolskih poslopij. Spominjal sem se tudi, da sta bili šolski izložbi v Berlinu 1896. l. ter na Dunaju l. 1898. v posebnih poslopijih. Nič kaj se mi tudi ni dopadel uzorni razred, saj sem takoj izprevidel, da za onim v Berlinu in na Dunaju izdatno zaostaja. Pač je bil tudi tu uzorni šolski razred, toda le v miniaturni; a pri tem se niti prizadevali niso, pokazati z olepšavo, kako tak prostor sam na sebi dajoč zadovoljstvo in razne izpodbude zamore vplivati na duh in sree otroško. Isto tako se ni tu kazalo s praktično opravo te sobe (bolje oddelka) skrbti za telesni blagor otrok z uporabo in napravo za to primernih stavb, orodij in drugih priprav. Tako so manjkala celo okna ter se niso mogli uporabiti sobni ventilatorji. Tudi ni bilo pri tej izložbi nobenega prostora odločenega za proste in telovadne igre učencev, kakor na Dunaju. Najbolj se mi pa ni dopadlo, da šolska izložba ni bila urejena sistematično, kakor ona na Dunaju. V tem je zaostajala zelo za dunajsko razstavo. Prepričal sem se tudi, da mi bode zelo težavno uglobiti se v francosko šolstvo.

Tak vtisk je napravila šolska izložba francoskih šol na me prvi dan.

Tudi poslednje dni sem bil skoro vsak dan po eno ali več ur v šolski izložbi. Sčasoma sem se prepričal, da sem videl prvi dan le luknje, katerih itak ne manjka na nobeni razstavi. Mnogo ur študirati šolsko izložbo, osobito popoldne, ni bilo posebno prijetno. Od ene strani se je namreč slišalo v izložbo poskuševanje raznih godal, klavirov in orgel, a od druge strani pa večno škripanje male vzpinjače. Da so za veliko občinstvo uvedli kaj novega, da so vsem onim, ki težko hodijo ali ne ljubijo plezanja po stopnicah, prihranili hojo v 1. nadstropje, uvedli so male vzpinjače. V Parizu sicer niso nič kaj novega, ker jih rabijo že več let v nekaterih večjih prodajalnicah. Imenujejo jih tapis roulant (drdujoča preproga). Ta preproga namreč je komaj 1 m široka in kdor se postavi nanjo, potegnejo ga v smeri stopnic. To je pač za marsikoga bilo nekaj novega, toda poslušati več ur večno škripanje stroja ni bilo baš prijetno.

Dasiravno je bilo v razstavi mnogokrat zelo mnogo ljudi, je bila šolska izložba navadno skoro prazna — izvzemši iste dni, ko je bil v Parizu učiteljski kongres. Vzrok temu je bil tu, da se je za veliko maso občinstva premalo storilo. Mnogi so raditega, ako so zašli v ta oddelek, hiteli začnjeni dalje. (Pač pa enkrat pridirja zelo mnogo ljudi, ki pa vendar niso ogledovali šolske izložbe, ampak gledali so navzdol. Pridružim se jim tudi jaz in spodaj opazim perzijskega šaha, ki je ravno ogledoval avtomobile in razne vozove). Da je pa množica tako malo zahajala v šolsko izložbo, ne sme se ji zameriti; saj je bilo že v pritličju toliko zanimivosti in bogastva nakopičenega, da si je vsak, ako je imel le malo časa na razpolago, že to zamogel le površno ogledati.

Da se vtopim bolje v šolsko izložbo, kupim oficijelni katalog šolske skupine. Toda ta mi ni prav nič ugajal. Pogrešal sem namreč tudi tu posebni načrt za šolsko izložbo in navadno sem radi tega prav težko dobil kar sem iskal. Razven tega niso bile razstavljene stvari ali bolje razstavljalci v katalogu uvrščeni po oddelkih temveč po departementih in po abecednem redu. Iz kataloga sem se torej zamogel pončiti največ le toliko, da so se udeležili izložbe francoskega ljudskega šolstva 4003 razstavljalci in to največ šolski nadzorniki, profesorji učitelji in učiteljice.

Ko bi pa ne znal iz oficijelnega kataloga, da je bilo toliko razstavljalcev, bi tega nikdar ne verjel, kajti po prostoru, katerega je zavzemala šolska izložba, bi tega ne mogel soditi. Temu se ni čuditi, ako se pomisli, da je bilo razstavljeno največ knjig, brošur in rokopisov. Razun mnogih poročil okrajnih, akademičnih (kakor pri nas deželnih) ter vrhovnih nadzornikov se je vsak strokovnjak iz raznih knjig in rokopisov lahko prepričal, da se francoski učitelji resno pečajo z izboljšanjem učnih metod ter da se vestno pripravljajo na svoje učne ure. Iz velike množice raznovrstnih knjig, katere so izdali francoski učitelji, pa se je tudi vsak lahko prepričal, da francoski uči-

telji resno skrbijo za svojo nadaljnjo izobrazbo. Tako ima dobro $\frac{1}{3}$ vseh francoskih učiteljev meščanski izpit. Tega si priborijo francoski učitelji že iz praktičnih ozirov, kajti učitelju, ki ima izpit za meščanske šole je na Francoskem odprta pot do najvišjih služb. Napoleonov izrek, da vsak priprost vojak lahko postane general, razširil se je že davno na učiteljstvo. Učitelj, ki ima meščanski izpit, lahko postane na Francoskem ne samo meščanski učitelj, ampak pozneje tudi profesor na učiteljišču ali okrajni, akademični ali celo vrhovni šolski nadzornik. Isto tako tudi avanzirajo učiteljice, ki so od učiteljev skoro popolnoma ločene, lahko do vrhovne šolske nadzornice za ženska ročna dela. Že šolski zakon od leta 1836. zahteva, da se mora v vsaki občini nad 800 duš ustanoviti posebna deklška šola. Deklice torej vzgojujejo na Francoskem samo učiteljice, a na deških šolah smejo poučevati samo takrat, ako so omožene z nadučitelji ali so z njimi v sorodu. Vendar število učiteljic v zadnjih 20 letih zdatno bolj narašča, kakor število učiteljev. Število učiteljev je naraslo namreč le za 30 %, a ono učiteljic za 44 %. Da se smejo učiteljice na Francoskem močiti, da celo radi vidijo, ako se omože, je že znano. Manj znano pa je, da tudi v napredni in svobodni Francoski dobivajo učiteljice manjše plače nego učitelji.

Izmed raznih knjig in rokopisov so se mi najbolj dopadli popisi krajev in šolskih občin na Francoskem. Kaj vestno po enotnem načrtu izdelani popisi so bili okrašeni z mnogimi fotografijami. Bili so vendar večinoma rokopisi. Ko bi francoski učitelji ne razstavili nič drugega, bili bi na izložbi še vedno častno zastopani. — Da bi vendar tudi pri nas imeli že enkrat vsi okraji te za zemljepisni in zgodovinski pouk tako važne knjige.

Sploh pa se je opazalo, kako zelo se trudijo francoski učitelji vcepiti že v ljudski šoli v srea mladine ljubezen do očetujave.

Očividna in zanimiva je bila tudi razstava pedagoškega muzeja v Parizu, katerega je ustanovila francoska vlada že l. 1879. Ta ima bogato-strokovno pedagoško knjižnico, iz katere si izposojujejo vsi francoski učitelji potrebne knjige. Tudi ima bogato zbirko učil in šolskih knjig. V muzejskem poslopju, ki sicer ni nič kaj posebna zgradba, so tudi dvorane, v katerih se shajajo francoski učitelji k zborovanjem in predavanjem. Tu se tudi pripravljajo francoski učitelji za meščanski izpit. Zelo poučljiv je obisk tega muzeja, ki je urejen strogo sistematično. Prav prijetno vendar ni, da si ga zamore vsak ogledati le z vstopnico, katera se dobi največ le v učenem ministerstvu.

Posebno zanimiva je bila razstava prozornih fotografičnih slik za „laterno magico“, katero zbirko si je pedagoški muzej pomnožil v zadnjih letih tako zelo, da ima sedaj v Parizu in v svojih podružnicah na deželi že nad 41.000 komadov. Te uporablja pri raznih popularnih predavanjih, katerih je pedagoški muzej (z uarodnim društvom za prirejanje poljudnih predavanj) „la Societe national de conference populaires“ do sedaj priredil nad 110.000.

Ker imajo sedaj skoro vse kulturne države v Evropi in v drugih delih sveta šolske muzeje in pedagoške strokovne knjižnice (njih število znaša že na 40) se je prepričal vsak iz razstave pedagoškega muzeja na svetovni razstavi v Parizu, še bolje pa, kdor si je ogledal pedagoški muzej v Parizu, kako zelo je potreben avstrijskim učiteljem tak muzej. Pri naših žalostnih političnih razmerah se pač ne smemo nadjati, da bi dobili kmalu za vso Avstrijo tak muzej. Slovenski učitelji torej smemo biti veseli, da je ustanovila dična naša „Zaveza avstro-jugoslovanskih učiteljskih društev“ v Ljubljani šolski muzej. Naša dolžnost pa bodi, da ga z vso vnemo tudi podpiramo. Osobito se mora gledati na to, da se njegova knjižnica uredi in spopolni, da jo bodo zamogli koristno uporabljati vsi slovenski učitelji.

Iz razstave „Pouk odraščencev“, kateri oddelek je bil združen z ljudsko šolo, se je vsak lahko prepričal, da v zadnjih letih vedno bolj napreduje na Francoskem zanimanje za nadaljnjo izobrazbo iz šole izstopivših in odraslih ter da zamore zabiležiti to prizadevanje sijajne uspehe. Tako so se pomnožili nadaljevalni tečaji do šolskega leta 1898/9. na 34.987, dočim jih je bilo l. 1894/5. le 8388. Tudi so se popularna predavanja na Francoskem že tako udomačila, da se jih je priredilo l. 1898/9. 116.822, katera so bila obiskovana od 3.500.000 oseb. Značilno je tudi, da so rabili skoro pri polovici teh predavanj „laterno magico“ in druge pripomočke. Predavanja v Sorbonu v kolegiju de France ter v amfiteatru v Jardin de Plantes so obrodila bogat sad. Na vseučilišču v Sorbonu in kolegiju de France obiskujejo predavanja ne samo pravi dijaki temveč tudi možje raznovrstnih stanov: vojaki, duhovniki, delavci itd., ki se hočejo izobražiti v kaki posebni stroki. Vsa predavanja so prosta in očitna ter se zamorejo brez vsega obiskovati, a učni red in posamezna predavanja so nabita v veži.

Tudi v velikem amfiteatru v Jardin des Plantes so predavanja mnogo let očitna.

To pa ni zadostovalo Francozom. Raditega so ustanovili v zadnjih letih ljudska vseučilišča, v katerih poslušajo predavanja iz šole izstopivši in odrasli.

Tako ima že vsak okraj v Parizu po eno ljudsko vseučilišče in tudi na deželi se ta vrsta vseučilišč zelo množi. Tudi društev, ki skrbе za nadaljnjo izobrazbo odraslih je vedno več.

Ko bi se ustanovilo pri nas vsaj eno društvo, ki bi skrbelo za prirejanje poljudnih predavanj, za ljudske knjižnice, sploh za nadaljnjo izobrazbo odrasličencev! To bi bilo tembolj potrebno, ker se pri nas odraslim vsiljujejo večinoma samo politični spisi ter se oni gonijo večinoma samo k političnim shodom. Tudi radi tega je nujno potrebno, ker se pri nas sili mladina najbolj k vstopu v gimnazije ter ne premoremo Slovenci niti ene slovenske meščanske šole. V tem smo res zelo zaostali in ako se ne vzdramimo kmalu, zna biti že prepozno.

V prvi vrsti bi bilo tudi pri nas dobro, da bi kakšno društvo nakupilo dobre aparate ter fotografične prozorne slike, katere bi potem posojevalo drugim društvom, ki bi hotela prirejati poljudna predavanja. Tako bi lahko učili narod, kakšna nevarnost nam preti pri groznem razširjanju žganjepitja itd.

Tudi na šolsko zdravstvo se v zadnjih letih na Francoskem zelo ozira. Pri šolah so senčnati vrtovi, v katere spuščajo učence pri odpočitkih. Kakor se je prej razvidelo iz razdelitev ur v vzornem šolskem razredu, obravnavajo v francoskih ljudskih šolah eden predmet največ le $1\frac{1}{2}$ do $3\frac{1}{4}$ ure, redko eno uro in $\frac{1}{4}$ urni odpočitek nastopi že po $1\frac{1}{2}$ urnem ponku. V tem se ravna po Francoskem po švedskem šolskem redu. — Da bi se to uvedlo tudi pri nas, ker ni samo važno z ozirom na šolsko zdravstvo, ampak se dosežejo, kar je že zdavno dokazano, dokaj boljši uspehi!

Očividni so bili tudi zvezki (*cahiers mensuels*), v katerih izdeljujejo učenci vse svoje šolske naloge. V teh zvezkih sledijo za lepimi nalogami pravopisne, jezikovne, spisne, računske in risanske naloge. Tudi zemljevidi in izdelki ženskih ročnih del so bili v takih zvezkih. „*Cahiers*“ imajo le radi tega praktično vrednost, ker se iz njih lahko prepričajo starši vsak mesec o napredku učencev. Iz metodičnega stališča pa se pač ne morejo priporočati.

Značilno je tudi, da so na Francoskem zvezki s križevatimi črtami, kateri so pri nas iz higijeničnih ozirov že več let prepovedani, še vedno v rabi.

V šolski izložbi dobil sem tudi tiskovino, s katero se opozarjajo starši, da je manjkal njihov otrok ter se jim zajedno naroča, da na tiskovino naznačijo vzrok, zakaj je dotični učenec izostal. — Ta uredba rednemu obisku šol zelo koristi, zato bi kazalo uvesti take tiskovine tudi pri nas.

Čudno se mi je vendar zdelo, da v francoskih ljudskih šolah še vedno rabijo tako zvane „*Fleisszetelue*“, katere smo pri nas že pred mnogo leti odstranili iz naših javnih ljudskih šol ter se delé pri nas le še v nekaterih privatnih zavodih. Ko si pribori učenec 10 „pointov“, dobi tak „bon“. Nekoliko teh nagrad je bilo celo razstavljenih.

Naloge razredujejo francoski učitelji s številkami. Število 1 vendar znači najslabši red, dočim najboljši red število 10, ponekod celo 20. V nekaterih nalogah sem dobil n. pr. rede $14\frac{1}{2}$, $15\frac{1}{2}$ itd. V enem zvezku skupni red za vse naloge 185, a povprečni 804.

Zelo me je zanimala izložba šolskih vrtov, saj sem znal, da je imelo že 1895. l. 53.000 ljudskih šol šolske vrtove. Vendar mnogo sem se moral truditi, predno sem ga izteknil v nekem kotu. No bil je vendar šolski vrt v miniaturni, dočim je bil na vserosijski razstavi zraven vzornega šolskega poslopja vzoren šolski vrt v pravi velikosti. Šolski vrt v miniaturni na svetovni razstavi v Parizu je bil urejen tako, kakor morajo biti šolski vrtovi vsled uradnega predpisa z dne 4. januarja 1897. l. Razven visokodebelnatih dreves in raznih vrst pritlikovcev so bili tu tudi različne vinske trte, jagode, zelišča, strupene rastline ter razne trave. Tak vrt pač zadostuje vsestranskim

potrebam kmetovalca. Šolski vrtnar ima s tako uredbo mnogo truda. Da pa remuneracije učiteljev-vrtnarjev za dela v šolskem vrtu na Francoskem niso tako neznatna kakor pri nas, sem popolnoma prepričan.

Na Francoskem traja obveznost ljudsko šolo obiskovati od 6.—13. leta, vendar smejo jo zapustiti učenci le takrat, ako so poprej položili za to predpisani natančni izpit. Ta izpit smejo narediti vendar že z dovršenim 11. letom. Toda na zadnjem učiteljskem kongresu se je sklenilo, da se sme to zgoditi še le po dovršenem dvanajstem letu. (Pri nas na Kranjskem se pa pri izpustu učencev ter pri prestopu v ponavljavno šolo gleda največ na starost. Sploh so predpisi v tem oziru kaj nejasni in tudi deželni šolski svet ni za to, da bi moral vsak učenec dovršiti najvišji oddelek iste šole, predno prestopi v ponavljavno šolo, oziroma predno izstopi iz ljudske šole).

Prav dobro je bil zastopan npravstveni ali moralni pouk. Razven mnogih knjig, brošur in priprav na ta pouk, se je videlo tudi več raznovrstnih slik, katere olajšujejo ta pouk. Sicer se pa prizadevajo francoski učitelji pri tem pouku vzgojiti učenca ne samo v krepostnega in npravstvenega človeka, temveč ga tudi seznaniti, z dolžnostmi napram svojemu bližnjemu in državi. V francoskih šolah se pa tudi navajajo učenci k zmernosti ter se seznanjajo z nevarnostmi, ki nam pretijo od alkohola itd.

Da so bile zastopane tudi zasebne šole, je samo po sebi umevno; saj pohaja na Francoskem 22% vseh ljudsko šolo obiskujočih otrok privatne zavode. Da obiskuje toliko učencev privatne zavode, je nekoliko vzrok to, ker so na Francoskem iz državnih ljudskih šol pahnili l. 1882. verouk, ter ga nadomestili z moralnim poukom.

Moderna francoska šola z moralnim poukom mesto verouka ima pač med razumništvom mnogo prijateljev in privržencev, toda prostemu narodu se ne more omiliti. Pač je poučevalo na francoskih ljudskih šolah l. 1897. 41.568 učiteljev več nego 1877. l., toda ker deluje zoper to šolo mogočna stranka, ne more državna šola v zadnjih letih dobro napredovati, kljubu vsej podpori od vlade in razumništva. Tembolj pa se množijo verske šole. Tako je znašalo število privatnih zavodov na vsem Francoskem 1895. l. 15.780 dočim 1898. leta že 18.618. Sicer je pa tudi na Francoskem zelo udomačena navada, da se mladina vzgojuje toliko časa v zasebnih zavodih, dokler ne dovrši svojih študij. V zadnjem času pa se čujejo razni glasovi zoper to vzgojevanje mladine. Tožijo namreč, da je tako vzgojena mladina premalo samostojna ter premalo sposobna za energično in vztrajno delovanje.

Iz šolske izložbe se je torej vsak lahko prepričal, da je v zadnjih desetletjih francosko ljudsko šolstvo prav lepo napredovalo. Po velikem porazu leta 1871. so, kakor leta 1866. Avstrijci, izprevideli tudi Francozi, da jih je premagal nemški učitelj. Ljudsko šolstvo takrat baš še ni bilo na visoki stopnji, saj je bilo na Francoskem še leta 1830. 58% analfabetov a 1870. l. še 30%, 1877. pa le 15%. Vlada je torej izprevidela, da je ljudskemu šolstvu

potrebno temeljite reforme. Uvedla je raditega obvezni šolski obisk ter brezplačno poučevanje s posvetnimi učitelji. Ustanovila je mnogo novih šol ter razširila mnogo že obstoječih. Tako se je izdalo samo za nova šolska poslopja v času 1877—1897 nad 700 milj. frank., zato je pa zopet število analfabetov padlo od 15% na 5%, ter se je zelo pomnožilo število šolo obiskujočih otrok. Leta 1850. jih je obiskovalo ljudske šole 3,351.000, a 1897. l. že 6,326.324, torej skoraj še enkrat toliko, kar najbolj znači, kako lepo napreduje ljudsko šolstvo na Francoskem. Istotako rastejo tudi stroški za ljudsko šolo. Dočim se je izdalo v ta namen 1860. l. samo 34 milj. frankov, znašali so izdatki v zadnjih letih nad 200 milj. frankov. Privrženci moderne šole se prav radi ponašajo, koliko stroškov povzroči novodobna šola, še bolj in raje ji to predbacivajo pa njeni nasprotniki.

Da si je bila izložba francoskega ljudskega šolstva res zelo zanimiva in poučna, bila bi to vendar še v večji meri, ako bi bila urejena bolj sistematično, tako, kakor je bila ona na jubilejni razstavi na Dunaju.

Razven Francozov so se ponašali še mnoge druge države z napredkom svojega šolstva. Žal pa, da niso bili zastopani vsi narodi ter da so bile izložbe večinoma malenkostne. Obširne in res znamenite izložbe posameznih narodov so bile le redke. Tako se Nemčija te izložbe ni prav nič udeležila, češ, da je 1893. leta priredila na svetovni razstavi v Čikagi obsežno razložbo vsega nemškega ljudskega šolstva ter da bi se radi kratke dobe od tega časa zamoglo izložiti skoraj le že v Čikagi razstavljeno.

Nemčijo je posnemala tudi Avstrija, ker tudi naše ljudsko šolstvo ni bilo na tej izložbi prav nič zastopano. Nasprotno se je pa potrudila Ogrska, da nadkriljuje Avstrijo. Porazili so nas Ogrji torej tudi tukaj, kakor v nekaterih drugih oddelkih. Šolska izložba Ogrska je bila kaj lična in precej poučna. Tudi hrvaški učitelji so precej razstavili — vseh razstavljalcev v tem oddelku je bilo iz Hrvaškega 37, toda njihove izdelke so pomešali kar med ogrske. — Celo mala Bosnija se je ponašala z napredkom ljudske šole, dasiravno je bila ta izložba mnogo manjša, nego ona te dežele na jubilejni razstavi na Dunaju.

Od drugih držav so bile dobro zastopane Združene države v Ameriki, Mehika, Angleška, osobito pa Japonsko. Iz zadnje izložbe se je vsak lahko prepričal, kako lepo napreduje Japonsko v zadnjih desetletjih v vseh področjih pouka ter splošne izobraženosti. Tako je obiskovalo ljudske šole na Japonskem leta 1898. nad 4 milj. učencev, ker so dolžni otroci obiskovati ljudsko šolo od 6.—14. leta. (Leta 1879. je hodilo v ljudske šole le 1,200.000 učencev.) Še bolj se je pa bilo čuditi, kako izborne srednje in visoke šole ima ta tako napredna država.

Zmage venec v tej izložbi in na tej razstavi si je priborila za Francozi vendar Rusija, kajti njena izložba ni bila za Francosko samo najobširnejša temveč tudi najzanimivejša. Celo Rusiji sovražni listi niso mogli odreči hvale

tej izložbi. Iz raznih zemljevidov, knjig, statističnih podatkov, fotografij, diagramov, albumov ter iz pismenih izdelkov ljudsko šolo obiskujočih otrok se je prepričal lahko vsakdo, kako lepo napreduje v zadnjih letih ljudsko šolstvo v Rusiji. Zanimiva pa je bila ta izložba že zaradi tega, ker si se lahko seznanil ne samo z nekaterimi privatnimi učnimi zavodi na Ruskem, ampak v prvi vrsti z ljudskim šolstvom ne samo v raznih delih evropske Rusije, ampak tudi z onim na Kavkazu, v srednji Aziji ter v Sibiriji. Seznanil si se pa tudi lahko tukaj s kazaškimi, židovskimi, rusko-nemškimi, ter rusko-mohamedanskimi šolami. Zastopani pa so bili tudi šolski muzeji ter društva v razširjenje branja med prostim narodom. Spomnil sem se tu, da ima na Ruskem vsaka gubernija svoj šolski muzej, katerega vzdržuje vlada ter da je tam že mnogo ljudskih knjižnic in da se tudi v Rusiji mnogo stori v izobrazbo odraslih.

Končam svoje poročilo z željo, da bi se dandanes, ko se že toliko stori v nekaterih inostranskih državah v nadaljno izobrazbo odraslih, ko se že prirejajo tudi v Avstriji na češkem vseučilišču v Pragi ter na poljskem vseučilišču v Krakovu poljudna predavanja za prosti narod, skrbelo tudi pri nas za izobrazbo odraslih v intenzivnejši meri, nego se godi sedaj.

Resolucije:

1). Naprosijo se naj deželni šolski sveti, deželni zbori Kranjskega, Štajarskega in Primorskega kakor tudi magistrat naše stolice itd. za izdatno podporo našega koristnega in prepotrebnešega šolskega muzeja v Ljubljani.

2). Naprosi naj se deželni šolski svet, da preskrbi, da bode razpošiljevanje strokovnih knjig od šolskega muzeja na šolska vodstva ter obratno kakor tudi dopisovanje poštne prosto.

3). V nadaljnjo izobrazbo iz šole izstopivših naj

a) učiteljstvo pospešuje ustanavljanje nadaljevalnih tečajev;

b) učiteljstvo naj prireja poljudna predavanja. Da pa bodo ta zanimiva, naj se naprosi deželni zbor, da podeli šolskemu muzeju za nakup dobrih aparatov ter potrebnih fotografičnih slik zdavno podporo. Šolski muzej bi potem posojeval te aparate in fotografične slike raznim učiteljskim društvom, ki bi v poljudnih predavanjih učili narod, kakšna nevarnost nam preti pri groznem razširjanju žganjepitja itd.

4). Naprosi naj se deželni šolski svet, da iz šolsko zdravstvenih ozirov zaukaže, da naj se osobito v nižjih skupinah obravnavajo razni predmeti le $1\frac{1}{2}$ do $3\frac{1}{4}$ ure ter da nastopi $1\frac{1}{4}$ urni počitek že po $1\frac{1}{2}$ urnem pouku.

5). Naprosi naj se deželni šolski svet, da izda tiskovine, s katerimi se opozorijo starši, da je manjkal njihov otrok ter se jim zajedno naroča, da na isti tiskovini naznanijo vzrok, zakaj učenca ni bilo v šolo.

6). Deželni šolski svet naj se naprosi, da reši od „Slovenskega učiteljskega društva“ predloženo prošnjo glede na ponavljavne šole.

Izgovarjanje števil.

Vzrok raznih pomot pri računstvu in štetju je, da se izgovarjajo številke na drug način kakor se pišejo. — Mi pravimo sicer „sto in dvajset“ v popolnem soglasju s številko 120 . . ., ali pri dvoštevilčnih številih z jednicami vlada zmešnjava: mi pravimo „devet in petdeset“, dočim pišemo „petdeset in devet“. Zlasti v naglici lahko dela ta dvojni princip preglavico, ker mora naš duh izvrševati eno delo odveč: paziti na neskladnost med pisavo in govorom, oziroma med pisavo in veljavo, da se torej 32 bere — na prastar način! — od desne na levo! Nedostatek, ki ga le vsled velike prakse v obče ne čutimo, bi se odpravil, ko bi izgovarjali številke v istem redu kakor so zapisane, 33 = „trideset(in)tri“. To bi se tudi dalo polagoma uvesti, ko bi se otroci koj v prvem razredu učili tako izgovarjati številke.

Za Nemce, ki imajo isti nedostatek, je ta izgovor predlagal lani (1900) profesor na berlinski zvezdarni dr. Förster.

Naš in nemški način štetja — ednice pred deseticami — so poznali sicer tudi Grki in Rimljani, ki so postavljali v tem slučaju med obe števili vselej *xxi* (et): *πέντε xxi εἴκοσι ἑπταίς* = *quinque et viginti equites* = pet in dvajset konjиков; ali poleg tega in običajneje so stavili večje število pred manje.

Če primerjamo slovanske jezike, pridemo do zaključka, da je slovenski način štetja neslovanski, nastavši pač po vplivu nemščine, ki šteje le na naveden način; drugi slovanski jeziki ali nemškega načina sploh ne poznajo ali pa le poleg nasprotnega. N. pr. v češčini: dvacet jeden, dvacet tri, sto šedesát osm . . ., ali tudi nasprotno z vstavljenim „a“: devěťadvacet; v ruščini: dvadcatъ odinъ, dvadcatъ dva; zlasti je zapimiva za nas bližnja srbohrvaščina, o kateri pravi Maretič, Gramatik § 236: „Kad treba sastaviti po dva ili više brojeva, svagda su poredjani po veličini, tako da manji nikad ne dolazi ispred većega: „pedeset i sedam“. Ovo dakako vrijedi i za brojeve, koji so veći od 100 . . . tisuća i sedam stotina i sedemdeset i pet“. — Spominjam se tudi, da mi je Hrvat v ustmenem pogovoru očital moj način štetja.

Slovanske izreke bi se lahko poprijeli i Slovenci. Če se pri številkah na pobotnicah ravnamo radi po njej — tudi Nemei — bi se dala še splošno izvesti. Le številke od 11—19 bi se upirale takemu izgovarjanju, ker imajo oba števnik v obratnem redu v eno samo besedo neločljivo spojeno: ednajst, dvanajst, češko jedenáct, dvanáct, rusko odinnadcatъ itd. Pa saj je teh samo devet, in bolje je, da je devet izjemnih slučajev nasproti 9×9 pravilnim — kakor nasprotno!

Sicer ni misliti, da bi se ti načrti izvršili v doglednem času, ali stvar je postala, kakor rekoč, nekoliko le aktualna.

Dr. Jos. Tominšek.

Učiteljsko stališče napram strokovni vedi.

Nemški spisal O. Fiedler.

Pričujoča razprava ne rešuje nikakega akademičnega nagradnega vprašanja ampak naloga ji je obravnavati predmet daleč segajočega praktičnega pomena. Kakšno stališče napram pedagoški vedi naj zavzema učitelj, ki je poklican pri obstoječih šolskih uredbah izobraževati mladino? Razmerje učitelja napram njegovi strokovni vedi ni tako, kakor morda razmerje matematika nasproti matematiki ali astronoma nasproti astronomiji. Slično je marveč razmerju sodnika napram pravoznanstvu; kajti kakor ta, izvršuje tudi učitelj svoje delovanje po ukazu države in je ima izvrševati tako, kakor to država predpisuje. Učitelj in sodnik nista prosta služabnika svoje vede. Država določuje, kako se imajo uporabljati rezultati pedagoškega preiskovanja po razmeri smotra, katerega je baš doseči potrebno, in učitelju se poveri izvršitev teh določb. Učni čas in učni smoter, tako splošno kakor posebej glede na posamezne učne predmete, sta mu v temeljnih določbah predpisana. Tem temeljnim določbam dostavljajo posamezne panoge učne uprave še izvrševalne navode. V vseh teh zakonih in naredbah tiči svota pedagoških idej, o katerih učitelj nima več praktično razpravljati. V kolikor pa je želeli ali je celo potrebno, da se učitelj teoretično s temi vprašanji peča, bode se v daljni razpravi pokazalo.

Po delovanju v svojem poklicu je učitelj izvršujoč uradnik. K temu ga pripravi država, in sicer na tak način, da ga uvede v njegovo strokovno vedo, pedagogiko. S službo učitelja kot izvrševalnega uradnika pa je kaj posebnega. Če primerjamo njegovo delovanje z delovanjem drugih izvrševalnih uradnikov, tako se nam kažejo bistvene različenosti. Poštni uradnik dela po svojih instrukcijah, colnar poprašuje svoj tarif, železniški uradnik pa se drži svojega reglementa. Njihovi natančni službeni predpisi ne prezirajo nobenega posameznega slučaja prakse, ki se je dal naprej preračuniti. Pri delovanju učiteljskega poklica pa je to vse drugače. Tukaj se pojavlja vpliv na živa bitja, katerih vsako je posamezna prikazen s samostojno voljo in le njemu lastnimi svojstvi. Vsak otrok je nekako nov svet in popolnoma nepreračunljive so razmere, s katerimi je učitelju računati. Pri takih različenostih torej, pod tako menjajočimi se prikaznimi naj se zadostuje državnim določbam glede na izobraževanje mladine. Jasno je, da preučevanje instrukcij in najobširnejši razglas predpisov še učitelja ne more nposobiti, da vse to, kar se od njega zahteva, že tudi popolnoma izvrši. Delovanje učiteljevo pač ni podrejeno (subaltern); delo je posebne vrste, in baš radi tega ne gre, da učitelja — dasi je uradnik — uvrščamo v činovni red drugih uradniških razredov. Njegovim težnjam po z ednačenju z nižjimi uradniki bi se pač na zunaj celo lahko ustreglo, toda v notranjem službenem razmerju bi to bilo le na veliko škodo izobraževanju mladine in šole sploh.

Prvotno se delovanje učitelja seveda ni drugače tolmačilo, kakor da podava učno gradivo in učence prisili, da si to gradivo osvojijo. Vrednost pouka se je tedaj kazala v znanju, ne pa v zmožnostih. Znanju samem se je pripisovala moč, človeka oblažiti in njegovo duševno žitje postaviti na vzvišeno stopnjo. Določeno gradivo naj se je kolikor možno popolnoma osvojilo. Kaj se je naj učilo, ni se določevalo toliko po bitju otroške duše, kakor po zahtevah, katere ste stavili do svojih članov cerkev in človeška družba. Dasi se ni izreklo, se je s tem zahtevalo, da se otroški duh prilagodi določenemu področju vede, od katerega — če je je imel v oblasti — se je dalo obetati praktične koristi, ne pa, kar je vendar naravno, da se učno gradivo ozira na otroka duševno razpoloženje. Zahteve, da se učna snov prilasti duhu učenca, tudi niso temeljile v racionalnem poznanju otroške narave. Po izkušnjah se je sicer izobrazila množica ročnosti, ki so se podedovale od roda do roda. Mnogo teh je gotovo slonelo tudi na temeljitem opazovanju otroške narave. Bistroum zadene instinktivno pravo. Ravno tako pogosto pa se je menda vtihotapilo v metodiko i kaj do pol resničnega ali celo krivega, kar pa se ni dalo kot tako razločiti, ker je bila veda psihologije še v plenicih, na drugi strani pa se še tedaj v šolski praksi na njene stalne rezultate v obče oziralo ni. Morda so posamezni odlični pedagogi v tem delali tudi častno izjemo, a velika večina učiteljev — in o teh tukaj govorimo — se je pripravljala na svoj poklic po pravilih rokodelstva in ga je tudi tako izvrševala. Ne pride mi na misel, odrekati jim navdušenosti za njihovo delovanje in zanikati pri njih vzornega teženja po popolnosti. „Po pravilih rokodelstva“ tukaj ne pomeni malomarno, brez zanimanja, ampak hoče reči, da se specijelno tehnično učiteljskega delovanja ni naslanjalo na znanstveno podlago. Javilo se je marveč kot ročnost, pri čiji uporabi je nepotrebno prašati: „Zakaj se to tako dela?“ Za prikladnost priročnosti je jamčila avtoriteta kakega uglednega pedagoga. Vera v avtoriteto pa se ne druži s kritičnimi svojstvi. Kjer izključivo gospoduje, ni mogoče niti iz izzvoženega kolovoza. Dvom je bil še vselej mati napredka. To mnenje o razmerju učitelja napram njegovi strokovni vedi sega še celo semkaj v sedajnost. Imamo še ukoslovja, ki niso nič drugega kakor neznanstveni navodi za pouk z zbirkami učnih poskusov. Kar se nahaja v njih iz pedagoških pomožnih ved, kakor psihologija, fiziologija, etika, so več ali manj le kosi dvomljive vrednosti, posneti po najrazličnejših avtorjih. Enotni sestav jim popolnoma manjka. Med teorijo in prakso se le redko nahaja vezilni most. Teoretične razprave so za se, in del, ki razpravlja praktično pedagogiko, je le nekaka instrukcija, reglement, navod za izvrševanje ali kako ga kdo drugače hoče imenovati. Vkljub svoji debelosti knjiga ne bo uikdar obsežna, nikdar popolna, ker to z ozirom na stvari, ki se ne dajo naprej pregledati, katere pa se vendar hočejo natančno urediti, sploh ni mogoče. O scholastični primesi nekaterih pedagoških učnih knjig, ki so še danes v rabi, pa celo govoriti nočemo.

Konec prihodnjic.

Razgled po prirodi.¹

(Kongres nasprotnikov alkohola. O alkoholu v obče. Prof. Nothnagel. Alkohol zdravilo. Alkohol v mleku. Pijanost. Čut ravnotežja. Otolit. Poskus z raki. — Učenjak na lovu. Tabak in nikotin. Rumeno listje. Kako pes sledi. Smodnik. Trudnost in zaspanost. Koliko hrane potrebuje človek. — Ornitofilija. Čuden pajek. Barvanje brez barv. Becquerelovi žarki.)

Leta 1901. se snide na Dunaju VIII. internacionalni kongres proti alkoholu. To je dalo povod, da se v vseh krogih mnogo govori o alkoholu (žganje, vino, pivo) in vsak izobraženec želi izvedeti resnico, posebno ker si mnenja strokovnjakov tako nasprotujejo. V začetku poteklega stoletja pa do l. 1860. so bili zdravniki odločni nasprotniki alkohola, ker so mislili, da je alkohol strup, ki še v tako mali meri zavžit škoduje in povzroči nevarne posledice. To sovražno naziranje se je čisto izpremenilo, ko je Binz s svojimi učenci okoli 1860. l. dokazal, da zgori alkohol v telesu kakor druga hranila (Nahrungsmittel) v vodo (H_2O) in ogljenčevo kislino (CO_2) in da se pri tem razvije toplota kakor pri vsakem drugem gorenju. Telo potrebuje toplote in si kuri s toľščo in beljakovinami (Eiweisskörper). Zato je nastalo vprašanje, če lahko alkohol zgori namesto toľšče in beljakovin in tako telesu prihrani ta hranila, ali boljše, če je alkohol hranilo in lahko nadomesti drugo hrano. Za toľščo (Fett) se je za gotovo dokazalo, da jo alkohol prihrani, glede na beljakovine gredo mnenja narazen. Neumann (Die Bedeutung des Alkohols als Nahrungsmittel. Archiv für die Hygiene. Bd. 36, 1899) je napravil v tem oziru več poskusov in prišel do zaključka, da je alkohol hranilo in hrani beljakovine. Drugih misli je Rosemann (Pflüger: Archiv für die gesammte Physiologie. 7+8 zvezek (1899), 9+10 zvezek (1900) in ž njim Miura, Schmidt, Schönesseiffen, ki trdijo, da alkohol lahko nadomesti toľščo, nikakor pa ne beljakovin.

Popolnoma nasprotno trdi moderna struja antialkoholcev, ki odreka alkoholu vsako hranilno vrednost in oznanja, da je alkohol v vsakem oziru strup, proti kateremu se mora oborožiti vse človeštvo. Lahko si mislimo, kako plahost vzbuja v srednjih stanovih tako zatrjevanje in dokazovanje, s kakim strahom pije meščan, ki se je tako navadil, da mu je vrček piva ali kozarec vina največji užitek na svetu.

Hvala Bogu, da je vsa ta plahost in bojazen neutemeljena, da nasprotniki alkohola nimajo prav. Posebno merodajno je v tem oziru predavanje svetovnoznanega zdravnika prof. Nothnagela na Dunaju (28. nov. 1900. l.), ki je razvil pomen alkohola kot zdravila. Nothnagel pravi: alkohol je zdravilo v dvojnem oziru: prvič pri boleznih, ki razvijajo v telesu veliko vročino; drugič v vsakem slučaju, kjer oslabi srce in utripanje žile. V boleznih z vročino zgori v telesu mnogo toľšče in beljakovin, tako da bolnik jako shujša

¹) Ta sestavek smo ponatisnili iz novega časopisa „Jug“ (gl. Kužičevno poročilo), ker smo prepričani, da bode zanimal v obče tudi Popotnikove čitatelje.

in popolnoma oslabi; ako pa damo takemu bolniku alkohol v obliki vina, konjaka, araka, ruma, likerja, razvija se vročina na račun alkohola in tako se prihrani telesu tolšča in beljakovine. Ako bolniku srce oslabi in pomalo tolče, damo mu alkohola in srce se takoj poživí in začne živahnejše delovati. Da ni alkohol nikak strup, ako ga vživamo zmerno in po malem, priča nam zgodovina in življenje. Ljudje so vedno pili alkohol in ga še vedno pijo, sicer bi moralo že davno izmreti celo človeštvo ali pa bi morali biti vsi ljudje bolni.

Kakor povsod, tako je tudi tu srednja pot najboljša. Sicer pa vemo, da se telo vsakemu strupu tako privadí (na pr. arzenik), če ga redno in v gotovem razmerju uživa, da po tem brez njega ne more živeti. Isto je dokazal o alkoholu Neumann. Važno je vprašanje, kako vpliva alkohol na doječe matere. Na Belokranjskem je na primer v navadi, da kupi mož otročnici vina, ako ga ni bilo prej celo leto kapljice pri hiši, ker daje baje dosti mleka, isto mnenje je razširjeno po Bavarskem glede na pivo. Misli učenjakov si tudi v tem oziru nasprotujejo. Važnejše bi bilo vprašanje, če prehaja alkohol v mleko, kar bi bilo za otroka največje nevarnosti. Tu so dognali učenjaki alkohol v mleku, če ga izpije mati 100—200 cm^3 in sicer čistega 99 $\frac{0}{10}$ (vino ima 7—13 $\frac{0}{10}$, pivo 2—5 $\frac{0}{10}$ alkohola), če izpije torej več litrov vina ali piva.

Kaj naj pijemo, vino ali pivo? O tem nas pouči statistika: v deželah, kjer se pije vino, so ljudje žilavi, živahni in jako sposobni za duševno delovanje (Francosko); kjer se pije pivo, tam so prebivalci leni, zaspani, debeli in okorni in počasi mislijo (Bavarsko). Torej vino!

Kakor okrepi alkohol telo, če ga pijemo zmerno, tako izkoti v telesu največje in najstrašnejše bolezni, ako ga pije človek čez mero, ako se človek uda pijančevanju.

Kako si razlagamo pijanost? Alkohol dela vročino, dobro voljo in pospeši krvni obtok, da se kri hitreje pretaka. Pijan človek izgubi ravnotežje in vse se vrti okoli njega. Za ravnotežje imamo posebno čutilo v ušesu in sicer v labirintu, zlasti važni so takozvani otoliti: to so majhni kamenčki, ki padajo po ušesu, ako premikamo glavo in tako vemo, na katero stran gremo, ali padamo, ali stojimo, ali se vrtimo. V pijancu se kri hitro pretaka in morda vpliva ta hitrost na poseben način na labirint, ali pa vpliva direktno alkohol sam, ki preide deloma tudi v kri. Zanimiv eksperiment je napravil z otoliti rakov dr. Kreidl na Dunaju.

Raki imajo otolite iz navadnega peska, ki si ga sami denejo v ušesa. Kreidl je dal rakom namestu peščenih otolitov železne in je potem poskušal z magnetom, ki je zdaj nadomeščal težnost (zemsko privlačnost). Magnet je približeval od različnih strani in vselej so se raki postavili drugače, ker so se orijentirali samo po magnetizmu magneta, prej po privlačnosti zemlje.

Ali si morete misliti kaj čudovitejšega na svetu nego učenjaka na lovu, moža, ki je vedno zamišljen in v svoji brezobzirni zamišljenosti vse narobe napravi? Lovec pa mora biti vendar pozoren mož, ki zna bistro opazovati in vse misli osredotočiti v eno točko. Komaj stopi učenjak-lovec na ulico in komaj si zapali cigaro, že začne premišljevati o neumnosti človeštva, ki puši tobak, eno najbolj strupenih rastlin na svetu. Kako brezmiselna navada! V tobaku je vendar nikotin, eden najhujših strupov. Pa naj bi še bilo, ako bi vsi pušili havane in druge fine smodke, ki imajo samo 2°/_o nikotina, a preprosto ljudstvo kadi slab, navaden tobak, ki ima 7—8°/_o nikotina.

V takih mislih pride učenjak do gozda, a ne da bi šel naprej za psom, ampak ustavi se na parobku in začne pobirati po tleh ormenčlo jesensko listje. Kako je to čudno, prej zeleno, zdaj rumeno, rdečkasto itd. — odkod ta izprememba? Anglež Overton je dognal s poskusi, da ima rumeno listje več cukra nego zeleno. Odkod cukrer? Rastlina napravi poleti pod vplivom solnčnih žarkov in zelenega barvila (klorofil) najprej škrob (Stärke) in sicer iz vode in ogljenčeve kisline, ki jo izdiha človek in živali. Škrob pa je anhidrid (sestavina, kateri se odtegne voda) cukra in se torej lahko spremeni v sladkor, če se napije vode. V jeseni je to čisto lahko, ker je zrak vsled nizke temperature jako vlažen. Cuker se dalje zveže s taninom in tako nastanejo najrazličnejše barve jesenskega listja.

Iz teh misli se prebudi učenjak, ko začne pes lajati. Ali zajec? Kako ga je vendar zasledil? Psi imajo jako fin voh in vedno moker gobec. Veter piha in prinaša vonj po divjačini, od katere strani, to spoznajo psi na mokrem nosu, ker izhlapeva mokrota najbolj na tisti strani, od koder sapa veje. Kar prileti mimo zajec, učenjak sname hitro puško in ustrelji. Ko se dim razkadi, seveda ni o zajcu niti duha ne sluha. Škoda smodnika! Pa kako je počilo! Smodnik ima vendar strašno moč. Pa kako ne? Hitro zgori in se spremeni v plin, ki zavzame 3000krat več prostora in se razširi tako naglo in s tako silo, da vrže kroglo iz cevi več tisoč metrov daleč.

Pes ni mogel več za zajcem in je legel ves utrujen k nogam gospodarja; tudi učenjaku se ni hotelo več dalje in sedel je na bližnji kamen ter vzel iz torbe steklenico vina, kos kruha, suhe svinjine itd. Obema je dobro teknilo. Kdo bi si mislil, da tako hitro utruji pot po gozdu?

Tudi trudnost je čudna reč in fizijologi jo tako razlagajo, da se vrše mej bojo, mej delom v mišicah kemični procesi, ki tvorijo strupene razpadne snovi in tako zastrupijo mišice. In ko kri izpere te strupene snovi, se mišice zopet okrepečajo in človeka mine vsa trudnost. Jednako tolmačijo zaspanost: po dnevi se tvorijo v možganih strupene razpadne snovi in omamijo človeka, da zaspi; po noči kri možgane spet izpere in človek se prebudi. Možgani in mišice opravljajo delo in zato potrebujejo hrane, katero jim privažajo krvne žile. In sicer se je preračunilo, da rabi človek, ki ne dela preveč, vsak dan 130 g beljakovin, 84 g masti in 404 g ogljenčevih hidratov (škrob, cukrer).

Okrepčan je vstal učenjak s psom in šel dalje, a ker smo prepričani, da se ne prebudi iz svojih učenih premišljevanj in ne doživi nikakih lovskih zanimivosti, je najboljšje, da mu niti dalje ne sledimo.

* * *

Čudna je vzajemnost živali in rastlin in na prvi hip skoro nerazumljiva. Človek in živali rabijo za dihanje kisik, rastline ogljenčevo kislino; človek in živali izdihujejo ogljenčevo kislino, rastline kisik in tako živita oba organska sveta drug ob drugem. Ta vzajemnost sega še dalje in se razteza celo na ploditev in množenje rastlin. Žuželke letajo namreč od cveta do cveta in prenašajo tako plodilni prašek; da se cvet razvije v sad, oploditi ga mora prašek z družega cveta. Enako mejsebojnost opazujemo tudi mej pticami in rastlinami ter jo imenujemo ornitofilija. V Chili (južna Amerika) rase 3—4 m visoka rastlina *Puya chilensis*, mladike te rastline imajo pri stebelu dvanajst zvončastih cvetov, a na koncu so gole. Po noči se cedi iz cvetov sladka tekočina in v jutro prilete posebne vrste škorcei, sedejo na mladike in pijejo slaščičo iz cvetov, pri tem si posipajo glavo s cvetnim prahom, ki se spet pri drugem cvetu otrese in ga tako oplodi.

V Braziliji živi križast pajek *Epeiroides bahiensis*, čigar mreže doslej ni bilo mogoče najti. Ta tajnost se je pojasnila stoprav v najnovejšem času. Ta pajek razpreže namreč svojo mrežo rano pred solnčnim vzhodom v obliki trikota, v kratkem se nalovi vanjo vse polno mušic. Ko solnce vziđe, odtrga pajek mrežo, zgrne jo kakor trivoglat robec in jo odnese v senčno, varno zatišje, kjer se potem ves dan gosti z mušicami.

Vsakdo je že spuščal kdaj mehurčke iz mila in občudoval krasne barve. V najnovejšem času se je posrečilo pristreči take mehurčke na poseben papir, kjer se je kožica razgrnila in prevlekla papir z najlepšimi barvami, ki dolgo časa ostanejo neizpremenjene.

Francoski fizik Henri Becquerel je že leta 1896, opazoval, da izžariva prvina uran nevidne žarke, ki se dajo pristreči in pokazati na fotografski ploči; ti žarki se imenujejo po njem Becquerelovi žarki. Leta 1899. so odkrili dva nova elementa polonium (podoben vizmutu) in radium (podoben bariju), ki kažeta isto lastnost, samo v večji meri. Bistvo Becquerelovih žarkov ni še popolnoma razloženo. Ako približamo nekatere snovi radioaktivnim prvina (uran, polonij, radij), začnejo se svetiti. Giesel je dobil sestavino iz radija in barija, ki se tako močno sveti, da celo po dnevi kaže modro luč, po noči pa se blešči tako intenzivno, da je mogoče 20 cm daleč čitati. F. D.

Pedagoški utrinki.

Piše Iv. Šega.

VII.

Velik preobrat in dalekosežne posledice obeta imeti v socialnem evropskem življenju korak, kojega je storilo evropsko učiteljstvo ljudskih šol v varstvo otrok pri raznoterih podjetjih. Do polpreteklega časa so namreč izrabljali brezvestni podjetniki pri svojih tisočake nosečih podjetjih mladoletne otroke kot delavce. Seveda, otroci so v mnogih krajih opravljali z nadčloveško napornostjo dela popolnoma odraslih delavcev. Da so se ti otroški trpini v najkrajšem času izrabili do kosti, to je pač malo skrbelo trdosrčne podjetnike, njih smoter je bil pač ta, da izrabljaj podjetje tako, da ti največ nese; njemu je bilo pač vseeno ali so se nabranih tisočakov držale delavske ali pa otroške krvne srage. Denar je denar.

Toda jasni se tudi v tem vprašanju. V prvo vrsto držav, ki so že dokaj storile za varstvo otrok, smemo prištevati Nemčijo. Tu že povsod vvela zakon, da se v tovarnah in sličnih podjetjih otroci pod 13. oziroma 14. letom ne smejo rabiti kot delavci. Isto velja tudi za rudokope. Šole oproščeni otroci med 13. in 14. letom pa smejo delati le 6 ur na dan, toda le po dnevu in ob delavnikih. Ta zakon čuva kakih 300 podjetnih nadzornikov in policija.

Precej slabše je na Angleškem. Tam dopuščajo otrokom delati po tovarnah od 11. leta naprej, toda le pogojno, to je, ako hodijo še v šolo. Od 13. leta dalje pa morajo donesti podjetniku zrelostno kakor tudi zdravniško spričevalo. V predilnicah je dovoljeno delati otrokom 28 ur, v drugih tovarnah pa 30 ur na teden. V rudokopih ne smejo dečki do 12. leta delati po noči, a v premogokopih pa sploh nič.

V Švici je otroško delo po tovarnah do 14. leta sploh prepovedano. V nekaterih kantonih je pa tudi prepovedano delo iz tovarn domov jemati, ako se je delalo že do določenih ur. Te zakone varuje deset za to določenih uradnikov, potem kantonski in občinski organi.

Na Franconskem so uvedli tako imenovane „office du travail“ to je delavske otroške knjižice. Tu je prepovedano sploh vsako otroško delo v tovarnah pod 12. letom, izjemoma med 12. in 13. letom.

V Belgiji je 12. do 16. letnim ponočno delo v tovarnah, rudokopih in drugih nevarnih podjetjih od 9. ure zvečer pa do 5. zjutraj prepovedano. Najdaljše dnevno delo traja 12 ur z 1½ urnim počitkom. Nadzorstvo izvršujejo izmed delavstva v to voljeni nadzorniki.

Holandija ima slične zakone, le nočno delo je prepovedano od 7. ure zvečer pa do 5. ure zjutraj. Kot nadzorniki delujejo obrtni nadzorniki.

Švedsko in Norveško dovoljujeta otrokom delo v tovarnah še le z dovršenim 12. letom, Dansko pa že z 10. letom, toda povsod v vseh treh državah je treba do 14. leta zdravniških spričeval. Nočno delo je tem delavcem povsod prepovedano, a dnevno delo ne sme presegati 10 ur. Obrtni nadzorniki so v Švediji še le od l. 1895., na Danskem pa že od l. 1873.

Na Ruskem otroci pod 12. letom v tovarnah sploh ne smejo delati, 12.—15. letni pa le 6 do 8 ur. Obrtni in rudarski nadzorniki so po celi Rusiji nastavljeni,

Laško se pa, kakor povsod, tudi tu odlikuje. Tu prepoveduje zakon otrokom pod 12. letom nočno delo v rudokopih; a otrokom 12.—15. let je pa že dovoljeno 6 ur po noči delati. V tovarnah in delavnicah smejo že 9. letni otroci delati, 10. letni pa celo še po noči. Kaki zakoni veljajo za žveplokepe in mramorlome je težko določiti. Da se radi „lepšega“ zahteva do 15. leta povsod zdravniško spričevalo, se itak ume.

O Španski pa niti vredno ni, da bi izpregovoril. Kdor pozna afrikanse in azijske razmere, naj se zadovolji s tem, ker Špansko leži v tem oziru blizu Timbukta.

Kaj pa slednjič v Avstriji? Sicer imamo tudi pri nas zakon, da ne smejo otroci pod 12. letom delati v tovarnah, toda tu se nabajajo „izjeme“. Za rudokope velja isto, toda „izjemoma“ smejo 12. letni otroci tudi delati. Kot maksimum je 12.—14. letnim 8 ur dnevno delo, dobé se zopet „izjeme“, iste „izjeme“ veljajo tudi za nočno delo. Kako se pa protivijo merodajni faktorji temu zakonu, naj služi kot klasičen dokaz izrek industrijalca J. Jungfermanna iz Jägerndorfa, ki ga je izustil pri industrijelni enketi na Dunaju meseca oktobra l. leta namreč: Avstrijska industrija potrebuje otroških delavcev, ker brez njih ne more tekmovali z inozemstvom.

VIII.

Pred kratkim je na Dunaju zborovala enketa gimnazijskih ravnateljev, katera je med drugimi točkami pretresovala tudi določbe sprejemnih izpitov za srednje šole.

Zedinili so se o sledečih predpisih:

Vsprejemni izpiti naj se naslanjajo povsem na učni načrt petrazrednic.

a) Diktat naj se najprej prebere, potem raztolmači po vsebini, to naj učenci ponove in še le nato naj se piše, torej popolnoma isti način, kakršnega so vajeni učenci v ljudski šoli. Diktat bodi tudi prost tujih besedi in se ogiblji zamotanih perijod.

b) Analiza naj se dotakne le samostavnika, glagola in prosto razširjenega stavka.

c) V računstvu naj se uporabljajo le take naloge, katere imajo samo znane številke in te naloge naj se prej ustmeno razlože.

d) Za pismene naloge je določiti ena ura.

e) Učenci, kateri imajo v ljudskošolskih spričevalih v jezikovnih predmetih kakor tudi v računstvu dobro in kateri so pri vzprejemnih izpitih pisмено zadostili, se lahko oprostijo ustmene preskušnje.

To so sicer jako važne spremembe, vendar je naše mnenje bilo in bo, da naj se vsi taki vsprejemni izpiti popolnoma opuste pri onih učencih, ki so dovršili ljudsko šolo z dobrim uspehom, kajti navdaja nas misel, da nam srednješolski učitelji vendar smejo toliko zaupati, da je oni učenec, ki je dovršil z dobrim uspehom ljudsko šolo, v vseh predmetih toliko podkovan, da se mu na srednji šoli ne bode treba boriti liki potapljajočemu človeku. Upajmo, da prične „Šolska Matica“ tudi tu zidati.

IX.

Skoraj vsak dan slišimo zdihovalje, da ljudska šola ne dosega onega smotra, ki bi ga morala. Slaherni trenotek beremo po raznih časopisih, šoli neprijaznih kakor tudi prijaznih, da naj se učitelji trudijo — torej se pre-

malo (?) trudimo — v šoli toliko, da bode njih delo imelo trajen uspeh in vtisk ne le na mladino, temveč tudi na odrasle. Da, tudi mi radovolje priznamo, da ljudska šola ne dosega onega, kar bi morala, a to ni krivda nas učiteljev, temveč veliko bolj onih dveh faktorjev, ki oskrbujeta tako rekoč dve tretjine vzgoje, to sta starši in družba.

Otrok je v učiteljevi oskrbi na dan — a samo one dneve, ko je šola, povprečno štiri oziroma pet do šest ur. A tu ni sedaj všteti čas raznih nedelj, praznikov in mnogih počitnic. V tem času oskrbujejo otroško vzgojo starši in družba. Ako se ozremo na oni sloj ljudstva po deželi, iz katerega se rekrutirajo starši teh otrok, opazimo lahko takoj, da ti starši razumejo — večinoma so tudi častne izjeme, a žal prave bele vrane, — o vzgoji otrok toliko, kakor slepec o barvah. Večina naših kmetijskih staršev je mnenja, da odgoja otrok obstoji v tem, da jih za silo oblačijo in da jim dajo vsak dan trikrat potrebnega živeža, za drugo bode že Bog skrbel. — Kako pa oskrbuje vzgojo ona družba, v kateri se suče otrok ostali čas, o tem niti ne govorimo, ker tu bi bila vsaka beseda zastoj.

Ako hočemo torej doseči, da bode šola imela trajen uspeh, bode treba vzeti nele otroke v šolo, temveč tudi starše, to je, staršem bode treba podati nekako navodilo, kako naj spopolnjujejo doma ono vzgojo, katero je dobil otrok v šoli; staršem bode treba podati nekak načrt, po katerem bodo ti doma zidali na ono podlago, kojoj prinese otrok iz šole.

In tu lahko stori ljudsko učiteljstvo prav mnogo, mnogo. Seveda bode ta naša naloga združena z trudom in delom — nagrade ne bode nikake — a sad, katerega bode prinesel ta naš trud, bode presegal vse one pičle nagrade, ki jih sedaj že prejemamo od raznih korporacij za različne stroke pouka.

Izvršitev tega našega nasveta mislimo na ta le način:

Povabimo vsaj enkrat v mesec one starše, katerih otroci obiskujejo šolo — ako se še drugi udeležijo, ne bode prav nič škodovalo — v šolo. Tu jim najprvo raztolmačimo pomen in namen vzgoje itd. Pri vsakem prihodnjem sestanku imejmo kako poljubno razpravo o vzgoji sploh, in o tej razpravi naj se odpre prosta debata, v katero bodo kaj hitro posegli razne matere in očetje. Ljudem bode kmalu jasno, kako nalogo ima šola in kako nalogo imajo oni pri vzgoji otrok. V kratkem bodo izginili vsi še do sedaj obstoječi predsodki napram učiteljstvu kakor tudi napram šoli. Starši in učiteljstvo bode postalo v najkrajšem času tako trdna vez, da je nobena sila ne bode raztrgala. In naše ljudstvo bode na ta način znalo še le ceniti šolo in učitelja in njegov trud.* Ljudstvo bode v kratkem spoznalo nas in našo vzvišeno nalogo, spoznalo bode nas in šolo, da nismo učitelji taki brezverci, kakor smo se se slikali in popisavali ob času državno-zborskih volitev in da ima šola ravno nalogo, utrditi verski kakor tudi človeški čut v človeškem srcu — ne pa vero in križ odpraviti — in da je ravno šola oni steber v človeškem življenju, na katerem sloni človeška časna in večna blaginja.

Dunajsko učiteljstvo je že uvedlo take razgovore s starši, in sad tega dela se že očitno kaže, in ako se ne motimo, so pričeli tudi na Štajerskem nekje s takimi konferencijami.

* Ali ne sodite malo preoptimistično? — Ko bi imeli prav, kar Bog daj, sčasoma postalo bi pač marsikaj ravno, kar se nam dozdeva sedaj še neprekoračljivo. Uredn.

Na noge torej slovensko učiteljstvo, ne boj se truda in znoja; pričnimo takoj delati, ker vsak trenotek je drag, kajti časi so resni. Čim preje pričnemo v tem smislu delovati, tem preje bode ljudstvo naše in čutili se bodemo vsi kot ena družina, sličnih nazorov in sličnih misli.

Književno poročilo.

Rudolf Vrabl: Božično darilo. Založil J. Giontini, 1900, cena 32 h (16 kr.), s pošto 35 h (17½ kr.).

To je tretje darilo, ki ga je tokom minolega leta poklonil delavni gsp. pisatelj slovenski mladini. Obsega sedem — česa? ali povesti ali pravljic, ne morem reči, vem pa, da so to kosi idealne, romantične poezije božjega stvarstva, kjer se zliva sreča človeška z življenjem živali, s cvetenjem in venenjem rastlin v eno celoto. Nad njo pojó vile visoko pesem, ki oznanja človeštvu, slovenskemu narodu v umetnosti srečo prihodnosti, in rajska ptica kliče: blagohotnost, usmiljenje trpinu! V tem čistem vzduhu, kjer uspeva pisatelju najdražja šmarnica, kjer pojeta slavček in škrjanček, naj vzraste naša mladina! „V poslednjih trenutkih“, „Slavček“, „Pogreb lastovice“, „Na vaški lipi“ imajo namen, odvrčati mladino od preganjanja ptičkov, vendar pisatelj sam nikjer ne moralizira, le drastično slika trpljenje trpinčenih pevcev. „Smrtni spevi“ in „Materine solze“ kažejo neizmernost materinske ljubezni, zlasti lepo je čitati v „Materinih solzah“, kako se deček sam pri sebi zave svoje zlobe in spozna materino bol. Umotvor pa je spis „Dva slavna moža“, kjer je pisatelj z lepo poezijo na par straneh krepko očrtal in mladini povse jasno in zanimivo naslikal jedrovita mladeniča — kdo sta mar? — ob koncu se navajata imeni Slomšek in Prešern. Poleg tega spisa zatemnita „Slavček“ in „Pogreb lastovice“, kjer bi se človek lahko spotikal nad tem in onim.

Veselim se pisateljjevanja gospoda Vrabla. Njegovi spisi imajo vsi pečat nekake „nove struje“ v slovenski mladinski literaturi, niso opisi kakih „srčkov“ z vsakdanjimi potrebami, ne puste realistične povesti, to je s petjem, ideali in s toplim utripanjem človeškega srca napolnjena romantika.

—e—

Prešeren in Slovanstvo. O stoletnici pesnikovega rojstva napisal prof. Fr. Ilešič. Ljubljana. L. Schwentner. 8°. 44 str. Cena 70 h = 35 kr. O tej zanimivi knjižici je objavil „Ljubljanski Zvon“ v svoji I. števil. to-le kritiko:

Poleg „Prešernovega albuma“ in raznih krajših spisov v slovenskih in slovanskih ter tujih časopisih izšla je tudi brošura pod gori navedenim naslovom, ki zasluži največje pozornosti. Mnogokoga bode presenetila, ker iznaša na javnost nazore o slovanstvu Prešernovem, ki je diametralno različno od dosedanjega obče sprejetega prepričanja o Prešernu Slovanu.

Poglejmo si vsebino knjižice! „Vsled njegovega (t. j. Prešernovega) pasivnega odpora zoper ilirizem se je zamudila srečna prilika zedinjenja s Hrvati in se je pozneje planinsko slovanstvo moralo postaviti kot jednota (narod) poleg drugih slovanskih narodov. To — nič več in nič manj — pomeni Prešeren v zgodovinskem razvoju slovenstva.“ To tezo dokazuje pisatelj — in jaz takoj pristavljam, da jo je tudi dokazal — nasproti onim slavospevom, ki imenujejo Prešerna proroka, rešitelja, mučenika narodovega, moža, ki je narod rešil in probudil, ki je široko razumeval slovanstvo. Spise take panegirske vsebine smo čitali tudi o poslednji priliki pesnikove stoletnice, in v nekem spisu slavi pisec Prešerna kot moža, ki je učil Slovence samopomoči, ekonomskega selfgovernmenta, asociacije, zadrugištva in bogve še česa. „Politične in narodopisne razmere“, pravi dotični člankar, „so bile in so še danes za male narode v srednji in južnovzhodni Evropi tako zamotane, da Prešeren ni mogel prezreti, da bi nas kaki eksperimenti z jezikovnim združenjem mogli speljati z dežja pod kap.“ Zategadelj je mrzel Prešeren na „babače“, ki branijo malim plemenom izobraževati svoj jezik, „on je zedinjenje z ilirizmom smatral za nasilstvo in zatiranje“. Kdor tira važnost in korist individualnosti do take skrajnosti, temu je seveda Prešeren vzor narodnjaka, rešitelja naroda, ki ga je otel krempljem ilirizma, ki mu je priboril samostojnost in vzbudil njegovo samozavest. Tako stanovišče zavzemajo še dandanes premnogí vplivni Slovenci, ki tesnosrčno odbijajo od sebe vse, karkoli spominja na kako popuščanje v jezikovnih vprašanjih nasproti sosednim bratom. Na svoje noge se postavljati je lepa stvar, samo je drugo vprašanje, ali je dotičnik sposoben vzdržati se na svojih nogah in živeti samostojno. Ako vidimo slabiča, ki se orjaku v bran postavlja, se čudimo njegovi smelosti, še večkrat pa se muzamo onemogli samozavesti in kar nič ne dvomimo, da mu vsa smelost v boju z orjakom ne bode pomagala niti ga čuvala propasti, ker nas izkušnja uči, da v sto slučajih 99krat slabič propade, in da je zmaga Davida nad Golijatom lepa pravljica, a malo verjetna. Pametneje bi ravnal slabič da si poišče zaslombe pri drugih, posebno, ako mu se sami ponujajo, in da v njih družbi z večjo verjetnostjo odbija napade. Boj pa je vse življenje. Kdor ni kladivo, je pa nakovalo; slabiči pa so navadno nakovalo, in ta uloga jim pristuje tem bolj, čim bolj so sami krivi svoje osamljenosti. Mogočnim narodom, Špancem in Italijanom ni potreba iskati zaslombe pri sorodnih Francozih; oni so sami za sebe dosti močni, da si osigurajo samostojno narodno življenje. Drugo vprašanje pa je, ali so Slovaki pametno ravnali, da so se osamosvestili in na lastne noge postavili s tem, da so odvrgli spono skupnega češkega književnega jezika. Jaz bi dejal, da so nespametno ravnali in da bi v zajednici književne češčine politično in kulturno napredovali, dočim se sedaj potapljajo v madjarščini.

Toda vrnimo se k Ilesičevi razpravi! V prvem oddelku „Kranjec — Slovenec“ dokazuje pisatelj neovržno, da je Prešernu rabilo ime „Kranjec“ v dvojnem pomenu. 1.) v geografskem, t. j. on imenuje Kranjce stanovnike kranjske vojvodine brez razlike njih narodnosti, ali tako, da jih loči od štajerskih in koroških Slovencev in da mu je literarno kranjstvo istovetno s političnim kranjstvom. Vprvič je upotrebil Prešeren besedo „Slovenec“ v današnjem pomenu l. 1832. v „Črkaški pravdi“, preje so mu bili „Slovenci“ to, kar imenujemo dandanes „Slovane“. Z letom 1833. je pri Prešernu „Kranjcev“ vedno manj, „Slovencev“ vedno več. Pa tudi odslej so Prešernu, kakor trdi Ilesič, „Slovenci“ in „Slovani“ to, kar imenujemo mi „Slovane“, dokler ne dospe Prešeren v „Krstu pri Savici“ do tega, da nastopajo tamkaj samo „Slovenci“ in ne več „Kranjci“. Prešeren je začel kot kranjski pesnik in nehal kot slovenski. Do slovenstva pa se ni popel iz svoje iniciative, nego v to ga je prisililo občevarje z izvenkranjskimi Slovenci: Jarnikom, Slomšekom, Vrazom, Kočevarjem in občevarje z drugimi Slovani, n. pr. s Čelakovskim. Le težko mu je bilo ločiti se od prvotne kranjščine in Kranjcev.

V drugem oddelku dokazuje pisatelj, da Prešeren razen svoje materinščine ni poznal nobenega drugega slovanskega jezika. Poznal ni ne hrvaščine, ne češčine, ne ruščine. Še največ se je zanimal za poljščino. Pa tudi za to prikazen imamo čisto vnanji povod, namreč

njegovo občevanje s Čopom, ki se mu je priljubila poljščina ob njegovem bivanju v Lvovu, in občevanje s Poljakom Korytkom.

Tretje poglavje razpravlja o Prešernu in ilirizmu. Prešeren je, kakor se to še dandanes z veliko srditostjo godi, odbijal vsake „ptujobesedarje“ od „svojih Gorenjcev“. Tudi še l. 1837. se je izrazil v pismu Stanku Vrazu, da jim pač ne pojde za roko, postaviti štajersko-hrvaško narečje na filološki prestol. Prešeren ni hotel od svoje kranjsčine nič odjenjati in je v tej stvari bil srdit boj z Zupanom, Vrazom, Čelakovskim.

Zakaj je bil Prešeren zoper ilirizem, čitamo v četrtem poglavju razprave. Prešeren je bil o neizvršljivosti ilirske ideje subjektivno prepričan. Prešeren jo bil edino le pesnik in zato vsej filologiji hud nasprotnik. Vsi preporoditelji slovanstva pa so morali biti filologi. Prešeren je bil evropski zapadnjak in svobodnjak, pa tudi kozmopolit, zato se ni hotel učiti slovanskih, tedaj preziranih jezikov in se je tudi sam prezirno izrazil o bogomejih na meji Otomanov. Dalje je imel Prešeren nekako kulturno središče v Ljubljani, dočim Zagreb tedaj ni mogel kazati na kako količjak znamenito kajkavsko, še manj pa štokavsko literaturo. Končno Prešeren ni umel politike Gajeve, in razen tega so vplivale še druge osebne in javne prilike, da se gorenjska trma Prešernova ni dala omajati. Človek bi dejal, da se vse to dandanes godi, ker imamo na las slične prilike tudi še dandanes. Povsem odobrujem besede Ilesičeve, ki o tej priliki trdi, da je Prešeren s svojim pasivnim in negativnim odporom dokazal, da ni imel nobene politične ideje ali svrhe. Ako je Prešeren zmagal, s tem še ni dokazano, da je zmagala boljša stvar. „Če bi se bili vsi kranjski pisatelji za izobražene kroge že v tridesetih letih poprijeli srbohrvaščine, bi bilo Slovanov po Koroškem in Štajerskem sicer nekaj manj, a južnih Slovanov z enim književnim jezikom bi bilo več“. „Do l. 1848. bi se bil jezik štokavski toliko udomačil, da bi ga bila vlada kot knjižni jezik vpeljala v šole, kakor je vpeljala ilirski pravopis.

Da bi se bili Slovenci brez težave zedinili s Hrvati, o tem ni dvoma. Narečji sta si toliko podobni, da bi štokavščina v slovenskih šolah ne delala ni desetine te preglavice, katero dela književna nemščina Kočevcem ali severnim Nemcem, ki se morajo v šolah učiti povsem različnega jezika. Jalov je tudi navod, da bi bil zaostal naš narod v obrazovanosti zaradi neumevnega mu književnega jezika. Da bi učenje visoke nemščine oviralo severne Nemce v kulturnem napredku, menda tudi najzagrizenejši Gorenjec ne bode trdil. Tem manj bi se imeli bati take posledice pri inteligentnosti našega naroda. Kaj pa je z rešitvijo narodovo od germanizacije, ki bi bila pogoltnila naš narod, ako bi bili začeli štokavski pisati! Slep mora biti in skrajno zagrizen, kdor ne vidi, da tudi gorenjska slovenščina ne bode ubranila Korošcev in drugih obmejnih Slovencev narodne smrti. Saj vidimo jasno, kako napreduje germanizacija, in vsak čas prihajajo žalostne vesti z meje. Morebiti bi se bili ti obmejni Slovenci preje ponemčili, zato pa bi se bil nemški val ustavil ob mejah onih Slovencev, ki bi bili sprejeli ilirščino za književni jezik in katerim bi bila zaslomba in ščit zajednica z mnogoštevilnim južnim slovanstvom. Sedaj pa imamo le pričakovati, da po smrti obmejnih Slovencev pogoltnejo valovi tujstva tudi ostale Slovence zapuščene in osamljene. O tekmovanju z moderno kulturo v našem narečju, ki rabi tako skromnemu številu ljudi, nočem nič spomniti. „Takrat še nismo bili narod“, pravi Ilesič, in res brez težave bi se bili književno zedinili s Hrvati, kakor so se kajkavci brez svoje škode, pač pa v svojo korist. Ta cilj bi bili toliko lažje dosegli, ker so bili takrat vsi pisatelji in rodoljubi navdušeni za narodno edinstvo, ako se ne bi bila baš najimenitnejša Kranjca, Prešeren in Kopitar, temu cilju — žal — po robu postavila. Tudi dandanes bi se lahko približevali na drug način Vrazovemu cilju, ali Ilesič pravi pač rešnično: „To se ne zgodi, dokler bodo pedantovski šolniki in filologi iskali le rovtarskih besed ter naglašali edino le narečja.“

Peto poglavje govori o „Prešernu in slovenskem narodu“. Ilesič je dokazoval, da Prešeren po četrtem zvezku Čbelice ni imel nobene iniciative več. Začel je zlagati nemiške

pesmi, pisal je „Krst pri Savici“, da bi si pridobil naklonjenost duhovščine, kar je sam pripoznal, in tako prodal svoje prepričanje; sploh je jako rezervirano ravnal o raznih prilikah. Kak skeptik in pesimist je bil glede na slovansko prebujenje, je jasno razvidno iz pisma Stanku Vrazu, katero navaja Ilesič na strani 38. — „Tak skeptik ni za mesijo“, trdi Ilesič po pravici.

V poslednjem poglavju dokazuje Ilesič, da Prešeren ni mogel postati buditelj in stvaritelj slovenskega naroda; on niti toliko energije ni imel, da bi pisal slovenska pisma; še leta 1847. je hotel izdati slovenske in nemške pesmi skupno in se tako izkazati za Kranjca. Njegovo življenje je bilo pasivno. Ostal je le pri željah, da „zbudil bi slovenščino celo“, a do junaškega hotenja se ni popel. Prešeren ni bil propovednik in duhovnik svojega naroda, ni mu bil niti učitelj niti odgojitelj, on ni bil mučenik narodni in se ni žrtvoval za narod. Pomen Prešernov za Slovence je le-ta: „Bil je rojen velik pesnik, izredno nadarjen sin Apolonov, ki je v slovenskem jeziku izražal evropsko kulturo.“

To je vsebina te interesantne razprave. Gospod urednik „Ljubljanskega Zvona“ je v svojem pozivu za prispevke k „Prešernovemu albumu“ dejal, da mu ni pomagano s slavospevi in samo s panegiričnimi spisi, ampak da si želi temeljitih študij in resnih spisov. Želja se mu je izpolnila. Ilesičeva razprava ni panegirik in slavospev, nego resna kritika, ne Prešerna pesnika, nego njegovih obožavateljev, ki so mu izmislili svojstva in zasluge, katerih pesnik nikdar ni imel. Ne dvomim, da se bode marsikdo zgražal nad smelostjo, s katero je Ilesič raztrgal legendo o mučeništvu Prešernovem za narod. Pohvalno je, da se je našel mož, ki si upa ugovarjati splošno verovani bajki in se protiviti slepi veri avtoritete, ki je v Slovencih značajna.

S tem, da je Ilesič dokazal neutemeljenost onih legendarnih pripovedek, ni Prešernu odrekel rodoljublja. Saj je vendar jasno dokazal, kako se je Prešeren polagoma prerodil iz Kranjca v Slovence. Tudi to priznava, da je Prešeren toplo čutil za svoj narod in da iz subjektivnega poštenega prepričanja ni usvojil idej ilirizma. Ali človek je lahko rodoljub, pri tem pa vendar brez iniciative v narodnem delu in pri doseganju narodnih vzorov. Koliko nedvojbenih rodoljubnih Slovencev je še dandanes krutih nasprotnikov južnoslovenske zajednice, dočim vidijo drugi ne manj rodoljubni spas narodov v čim večjem približevanju južno-slovenskih narečij do bodočega književnega edinstva.

Končno prešeren s tem, da se je dokazala njegova pasivnost v doseganju narodnih in narodovih vzorov, ni nič izgubil na zasluženih slavi pesnika, ki ostane nedotaknjena. Nemci obožavajo in slavijo Goetheja, a nihče ne trdi, da je bil v dobinah narodnih bojev proti Francosom kak poseben narodni buditelj, mučenik in rešitelj. Prešernu ne bomo več podtikali svojstev, ki jih ni imel, in dejanj, ki jih ni izvršil, pač pa ga hočemo slaviti kot pesnika, ki zasluži, da ga ljubimo, častimo ter mu postavljamo spomenike.

Ilesič je dokazal, da je Prešeren že v oni dobi, ko še ni bilo modernih literarnih vzorov, smatral poezijo za umetnost zaradi nje same brez narodnih, verskih, socialnih in političnih teženj. Njemu je bila poezija sama na sebi cilj, in baš zato je Prešeren svetovni pesnik in se njegova poezija dojemlje vsakega izobraženca, najsi bode katerekoli narodnosti.

Gospodu Profesorju Ilesiču pa gre zasluga, da je očistil podobo pesnikovo vse različne šare, katero so njegovi obožavatelji na njo nanegli. Čestitam!

Rajko Perušek.

Mladinske knjižnice, katero izdaja „Zaveza avstrijskih jugoslovenskih učiteljskih društev“ je prišel ravnokar na svitlo I. zvezek, ki obsega mični povesti I. Medvedji lov in II. Čukova gostija. Spisal Josip Brinar. — V Ljubljani založil L. Schwentner 1900. Cena kartoniranemu iztisu 80 h. Te povesti je nagradil „Česko-slovenski spolek“ v Pragi. Naslovni list je narisal arhitekt Jager na Dunaju. — Že dolgo nam ni prišel v roke mladinski spis, ki bi nam tako ugajal, kakor te dve povestici nadebudnega našega tovariša in sotrudnika, in prepričani smo, da je bode tudi naša mladina z veseljem in s pridom prebirala.

Tudi zunanja oprava drobne knjižice se popolnoma sklada s prelepo vsebino; le nekateri tiskovni pogreški se neprijetno šopirijo v I. povesti. — I. ta zvezek „mladinske knjižnice“ hodi učiteljstvu in starišem najtopleje priporočen.

V založbi podjetnega knjigotržca J. Giontinja so razun zgorej pogovorjene R. Vrabl-ove knjige prišli o minolem Božiču na svitlo še ti le mladinski spisi: 1. *Nezgodna Palavana*. Poslovenil V. S. (Cena 40 h po pošti 45 h.); 2. *Strelec*. Angleški spisal J. F. Cooper. Povest predelana za mladino. (Cena 48 h — po pošti 53 h) in 3.) *Pri Vrbovem Grogi*. Povest za dečke in deklice v dobi od 7. do 12. leta. Po nemškem izvirniku spisal Janko Leban, nadučitelj v Trebelnem. (Cena 40 h po pošti 43 h). Tudi te 3 knjižice se lahko brez pomisleka dajejo učencem (prvi 2 le onim višje stopnje) v roke.

Naš mladinski list „Zvonček“ se s 1. svojo številko kaj častno reprezentira. Izborna in bogata njegova vsebina ter krasne slike mu prilastijo med mladinskim časopisjem slovenskim prvo mesto. Zatorej naj ni šole na Slovenskem, ki bi ne bila naročena najmanj na en izvod tega prelepega lista s podobami za slovensko mladino.

„Jug.“ Na Dunaju je začel g. Fr. Derganc izdajati revijo „Jug“, ki bo izhajala mesečno ter objavljala politične, gospodarske, socialne, naravoslovne, psihološke, pedagoške, zgodovinske, glasbene, arhitekturne, jezikoslovne i dr. članke. Bavila se bo z okultizmom, hipnotizmom, feminizmom in z leposlovjem, prinašala kritike ter poročila o obrti, gospodarstvu, društvih in sportu. Na leto stane 5 K, za četrt leta 1 K 25 h. Naroča se: Uredništvo „Jug“, Dunaj, XVIII. Martinsstrasse 19. II. 31. — Vsebina 1. zvezka je: Slovenska kultura. — Tolstega nov roman. — Božji dih. Pesem. — Darwin. — Straža ob Adriji. — Razgled po prirodi — Dunajska pisma. — Zvestoba. Pesem. — 50 milijonov. — Političen pregled. — Trgovina, obrt in gospodarstvo. — Društva in sport. — Književnost, umetnost in gledišče.

Razgled.

Ali je Levčev „Pravopis“ že obvezen? V okrajnih šolskih svetih ptujskega in ljubomerskega glavarstva je baje obveljal nasvet (ukaz?), naj se šola drži Levčevega „Pravopisa“, češ, da je obvezen, sicer bi ga ne bila založila c. kr. zaloga šolskih knjig.

Temu nasproti javim g. učiteljem, da Levčev Pravopis še ni obvezen. Knjiga je le tedaj dovoljena, če jo je odobrilo visoko c. kr. ministerstvo za uk in bogočastje in ima na naslovnem listu odobrilo izrecno navedeno. „Pravopis“ so dobili strokovnjaki v poročilo in, naslanjaje se na njih sodbo, bo ministerstvo odločilo.

Poglavja o izgovoru „prišu“ (§ 11) in „brauc“ (§§ 410, 411) so baš v onih krajih neizvršljiva; to je spoznal gotovo vsak učitelj, in je oni predlog brez dvoma stavil kdo, ki nič ne vé o teh dveh prepornih točkah.

G. nadzornik bo gotovo pazil, da se posamezni okrajni šolski sveti ne pre nagljijo.

Prof. Fran Ilešič.

Šola za služabnice se snuje v Praškem predmestju Kraljevi Vinohrady. Če se ta namera oživetvori, bode to v veliko korist ne le za dotične posle, ampak tudi za obitelji, v čijih krogih se bodo nahajale take služabnice. Ni menda nikogar, ki bi ne hotel priznati, kolike važnosti je vzgoja naše dece, toda malo jih je, ki pazijo na to, kakšne služkinje sprejmejo v svojo hišo, da neposredno vplivajo na telesno in duševno vzgojo njihovih otrok.

Razpis natečaja.

Št. 598.

Učiteljsko mesto.

Na dvorazredni ljudski šoli v **Podsredu** je stalno popolniti učiteljsko mesto z dohodki II. plačilnega reda.

Prošnje za to službo, s katero so združeni prejemki, kakor jih določa zakon z dne

19. kimovca 1899. l., je vlagati po službenem potu pri krajnem šolskem svetu v **Podsredu do 20. prosinca 1901.**

Okr. šol. svet Kozje, dne 20. dec. 1900.

Predsednik,

Učiteljsko društvo za mariborsko okolico zboruje mesto dne 3. prosinca, kakor se je bilo naznanilo in zaradi nastalih zaprek odpovedalo, gotovo 7. dne svečana meseca po istem vzporedu.

o d b o r.

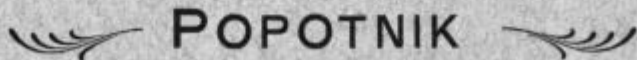
Pedagogiško društvo v Krškem

priporoča

sledeče knjige po znižani ceni:

1. III., IV., V., VI. Pedagogiški letnik prej 1 gld., sedaj 60 kr.
2. Slavnostni pedagogiški letnik prej 1 40 gld., sedaj 80 kr.
3. Logika prej 60 kr., sedaj 40 kr.
4. Občno ukoslovje prej 60 kr., sedaj 40 kr.
5. Izkustveno dušeslovje prej 60 kr., sedaj 40 kr.
6. Jezikovni pouk prej 60 kr., sedaj 40 kr.
7. Nazorni pouk prej 1 30 gld., 90 kr.
8. Navod k početnemu risanju prej 40 kr., sedaj 30 kr.
9. Pouk o črtežih prej 40 kr., sedaj 30 kr.
10. Stavbni črteži prej 1 gld., sedaj 70 kr.

Te cene veljajo za naročnike, ki naroče knjige naravnost pri odboru v Krškem. Pri cenah je vračunjena tudi poštšina.

POPOTNIK

izhaja 15. dne vsakega meseca

in stane

na leto 6 K, pol leta 3 K, četrt leta 1 K 50 h.

Naročnino

sprejema »Zavezin«
blagajnik **Fr. Luznar**, nadučitelj na Primskovem pri Kranju — Rokopise pa je pošiljati uredniku v Maribor.